

NAŠE PLANINE

MJESEČNIK PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA VI.

1954

Broj 1

1874 — 1954

Isprva zamišljeno kao »družtvu za laznu po gorah«, potkraj 1874. godine osnovano je u Zagrebu Hrvatsko planinarsko društvo, prvo udruženje te vrste u jugoistočnoj Evropi. To je osnovna i polazna činjenica u bilo kakvom razmatranju historijata našeg planinarstva.

Godina 1954. je, dakle, godina velikog jubileja: planinarstvo u Hrvatskoj, a to znači i u Jugoslaviji, proslavlja svoju osamdesetu godišnjicu. Uistinu, velik i značajan jubilej.

Osamdeset godina! To i jest i nije mnogo. Ipak, uza svu i opću relativnost svega, slobodno je ustvrditi, da osamdeset godina života planinarstva u Hrvatskoj — i to osamdeset godina organizirano gaj djelovanja i neprekidnog rada — znači mnogo ne samo za uži krug planinara, prirodoslovaca i prijatelja prirode, već tih osamdeset životno aktivnih i plodonosnih godina nesumnjivo znače dragocjeni prilog razvitku napredne misli u Hrvatskoj i veoma krupan doprinos našoj narodnoj kulturi, jer »su turistička družtva prva škola geografa, orografa, geologa i botanika. Iz ljubitelja prirode lahko izniče prirodoslovac strukovnjak«. A tako, i baš tako, u nas je stvarno i bilo. Zaslugom planinara, organiziranih prošloga stoljeća u Hrvatskom planinarskom društvu, zapravo je i otpočeo svestrani rad na upoznavanju i proučavanju naše domovine, gdje »doduše neimamo Alp; al naše gore nisu zato manje zanimive, ponajviše već s toga, što su nam skroz nepoznate. Da pripojimo ugodnu korisno, moglo bi se družtvu dati popularno znanstveno obilježje, gdje bi se svaki član po prodilekciji bavio sabiranjem prirodnina, te ako ih sam proučiti mogao nebi, to bi se te stvari do boljih vremena u Muzeju čuvale.« Tako je u lipnju 1874. razvijao i projicirao na papir svoje zamislji osnivač znanstvene geologije u Hrvatskoj dr. Duro Pilar, sveučilišni profesor, odgovarajući na pismo književnika i pripovjedača Bude Budisavljevića od 1. VI. 1874., u kome mu ovaj popularni Ličanin (a kasnije, ličko-krbavski i zagrebački veliki župan) predlaže osnivanje planinarskog društva. To »popularno znanstveno obilježje« ostvareno je već nekoliko mjeseci kasnije; godine koje su slijedile protjecale su u znaku lijepog napretka planinarskog rada, tako da danas gotovo i nema značajnijeg imena naše prirodoslovne nauke, a da nije ubilježeno i u analima našeg planinarstva.

A sve to otpočelo je zapravo jednog proljetnog popodneva 1874. godine »u zahladju oblastne sad županijske zgrade«, podno stjenovitoga Kleka u Ogulinu: Tu se je sveučilišni profesor iz Graca dr. Johannes Frischaufer susreo s tada mladim upravnim činovnikom Budom Budisavljevićem, na koga je bio i upućen, e da bi mu ovaj pomogao ostvariti namjeru i težnju, da upozna Kapelu i »poište, gdje li se Kleku na tjemenu gromovi legu«. Tom susretu prisustvovao je Budin prijatelj i drug Vladimir Mažuranić, sin »bana pučanina« i pjesnika »Smrti Smail-age Čengića«, također tada mladi upravni činovnik u Ogulinu, pravni historik i kasnije, predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

Cini se, da je taj susret bio utoliko presudan, što je profesor Frischaufer dao onaj neposredan, posljednji poticaj Budi Budisavljeviću, a preko ovoga i Duri Pilaru, da u prilično sazrelim uvjetima ostvare svoju već raniju zamisao i osnuju društvo »višega moralnoga stepena«, u kome se »može jedino učiti medju-sobno poznavanju, otupiti i izbrisuti njeke hrapavosti u občenju i učiniti, da se uz individualne prednosti na neizbjježive mahne zaboravi. Osim toga neima jamačno

boljega načina, da prodru u masu zdrave i jedre misli da se javno mnenje što više izbistri i okriepi...« To je pisao Pilar u lipnju 1874., a već 22. listopada iste godine piše Budisavljeviću ovako: »Misao utemeljenja društva dozrela je jamačno sad il nikad bolje. Ovim Vam listom dajem na znanje, da sam voljan s njome na svjetlo; naranovo uz Vašu privolu. (Istaknuo V. B.) Propitao se malo med prijatelji, našao sam svagdje najuzneseniji odziv, a samo nekolicina izrazilo je želju, da to društvo dobije ma napola strukovno obilježje. Njim za volju mislim, da se može buduće društvo zvati: hrvatski gorjanin, društvo za poznavanje i izpitivanje zemlje... Očekujem dakle od Vas, mili prijatelju, još koji redak, da po Vašoj želji iako vi sami stvar u ruke preuzeti nekanite (istaknuo V. B.), sa predlogom utemeljenja društva na vidjelo stupim.« (Sve citate vidi u članku Bude Budisavljevića »Kako je postalo hrvatsko planinarsko društvo«, objavljenom u »Hrvatskom planinaru«, Zagreb, 1898., god. I., br. 3., str. 36—42.)

I tako je, eto, od »društva za leznu po gorah« preko »hrvatskog gorjanina, društva za poznavanje i izpitivanje zemlje« — krajem (u decembru) 1874. došlo do osnivanja Hrvatskog planinarskog društva. U najpotpunijem skladu i uzornoj suradnji, u duhu istinskog, duboko prožetog hrvatskog ili srpskohrvatskog bratstva, stvarni osnivači tog društva jesu Srbin Bude Budisavljević i Hrvat Duro Pilar, i to je druga bitna i značajna činjenica u historiju planinarstva u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Činjenica utoliko značajnija i vrijedna da je se naročito istakne, što su pola stoljeća kasnije, u međuratnom razdoblju, u doba nadasve zatrovanih društvenih odnosa i u punom odzoru natražnjačko-šovinističkih malogradanskih konceptacija, te činjenice namjerno prešućivale, ponekad čak i najistaknutiji rukovodioци HPD-a (vidi jubilarni broj »Hrvatskog planinara« 1924., god. XX., br. 8—10) zaboravljajući ne samopionirski rad i naprednu misao osnivača svoga društva već i dotadašnju svjetlu tradiciju samog HPD-a. A zaboravilo se i to, da na kraju krajeva, uvijek i svuda, ipak pobjeđuje istina.

Kao što su se u toku desetljeća, naročito između dva svjetska rata, na području Hrvatske uz HPD osnivala i razvijala i druga planinarska društva (na pr. HTK »Sljeme«, »Prijatelj prirode«, HPD »Runolist« i dr.) — a sve to još uvijek čeka historiografsku obradu — tako bi bilo pogrešno misliti, da prije osnutka HPD-a nije bilo u Hrvatskoj, pa ni na ostalom području Jugoslavije, baš nikakve planinarske djelatnosti. Nje je nužno moralo biti, kao što je veoma značajnih planinarskih uspjeha bilo i u susjednoj bratskoj Sloveniji. Koliko li je bilo planinarskih uspona i savladanih planina i vrhova davno prije 1874! Tā sam Triglav bio je pobijeden devedeset šest godina ranije, 1778. godine, a prije 1874. godine postojala su i u Sloveniji i u Hrvatskoj neka manja intimna, i nekako »divlja« društvanca sa zadaćom i svrhom posjećivanja planina. Ali tek HPD je prvo naše potpuno organizirano planinarsko društvo, koje sa svim bitno važnim i nužnim atributima jednog društva prvo ulazi u historijat planinarstva na području čitave Jugoslavije. U tome i jeste sadržana važnost i veliko značenje ove osamdesete godišnjice i ove jubilarne godine. Opseg i sadržaj rada — kako HPD-a tako i ostalih planinarskih društava u Hrvatskoj u proteklih osamdeset godina — tolik je i takav, da nužno prelazi okvire planinarske organizacije.

Zato proslava osamdesete godišnjice osnutka Hrvatskog planinarskog društva i organiziranog planinarskog djelovanja u Hrvatskoj nije velik i značajan jubilej samo matičnog svećara Planinarskog saveza Hrvatske i njegovih područnih društava, već je to slavlje mnogo šireg i dubljeg općeg kulturnog značenja. Zato mu se opravdano pridružuju i Planinarski savez Jugoslavije i planinarski savezi ostalih bratskih republika. Bratstvo i jedinstvo naših naroda, najveća tekovina naše narodne Revolucije i temeljna garancija sretne budućnosti, treba da triumfira i ove značajne jubilarne godine! Sveukupnu našu planinarsku djelatnost, aktivitet svih planinara Hrvatske i Jugoslavije, u ovoj godini našega slavlja, treba da jednakim zanosom, ponovno i naročito, prožmu plemenite misli umnih osnivača prvog planinarskog društva na slavenskom Jugu i jugoistoku Evrope, saznanje o krupnom udjelu planine i planinara u narodnooslobodilačkoj borbi i našoj narodnoj Revoluciji i svijest o značajnoj ulozi planinarstva kao društvene pojave u naprednoj izgradnji socijalističke domovine.

Vladimir Blašković

Aiguille du Géant (4014 m)

(Savojске Alpe)

U mjesecu kolovozu 1953. godine, za vrijeme boravka planinarske grupe P D »Grafičara« u francuskom mjestu Chamonix, glavnom ishodištu za uspone u gorju Mont Blanca sa sjeverne strane, bila je puna turistička sezona. Sve stambene prostorije u hotelima, privatnim zgradama, pa čak i u seoskim kućama i sjenicima bile su zauzete, a na stotine šatora bilo je postavljeno uz ceste i puteve ili pak na uzvisinama u blizini mjesta. Želja za osvježenjem, utiscima i doživljajima u planinama privukla je na taj maleni prostor u Chamonixu na hiljade stranaca svih mogućih narodnosti. A najviše gorje Evrope sa svojim ponosnim i teško pristupačnim vrhuncima zaslužuje takav interes turista.

Da bismo se spremili za ture u tome visokom gorju, najprije smo se uspeli na Mont Blanc (4810 m) na čijem vrhu smo nekolicina nas bili već i ranijih godina.

Našu pažnju naročito je zaokupio centralni dio ovih planina, najslikovitiji po svojim oblicima, a najzanimljiviji zbog brojnih mogućnosti uspona na mnoge vrhove. Ovdje se nalaze najveći ledenjaci francuskih Alpa: Mer de Glace, Glacier du Tacul i Glacier du Géant, koji su sa svojim dolinama odvojili skupine vrhova Mont Blanca i Aiguille du Plan od skupine Aiguille Verte i Grandes Jorasses.

Sa stanice brdske željeznice Montanvers u Chamonixu brzo smo se dovezli nas petorica sa visine od 1000 metara na visinu od 1800 metara, kroz gustu crnogoričnu šumu, sve do gornje granice visokog raslinstva, gdje prestaje šuma, a otvara se pogled na svjet ledenih rijeka, što nepomično leže u dolinama, uklještene između silnih i sunovratnih bokova kamenitih planina čiji su grebeni, sljemena i vrhunci pokriveni blještavim ledom.

Malena visinska stanica Montanvers danomice je prepuna izletnika i planinara, koji su se ovdje rastrikali po putovima i prilazima do ledenjaka, te ih se moglo vidjeti svagdje, pa i na ledenjacima po kojima su prolazili u dugačkim kolonama pod vodstvom profesionalnih planinskih vodiča.

Sa zadovoljstvom smo ustanovili, da nam putovanje preko ledenjaka uve-like olakšavaju gumeni rebrasti đonovi na našim cipelama, zbog svoje stabilnosti na hrapavoj površini ledenjaka. Smjer našega puta bio je prijelaz preko ledenjaka Mer de Glace i ostalih ledenjaka u produženju sve do visinskog sedla Col du Géant, a cilj puta bili su vrhovi u tome području.

Sunčeve zrake titrale su na modrom nebu spram kojeg su se ustremili granitni, ledom pokriveni masivi pojedinih planina. Kao u mašti pričinjala nam se je vitka piramida Grand Dru naoko nepristupačna, no znali smo, da se planinari penju i na njezin vrh. Iznad Aiguille du Tacul, vrha na uglu gdje se sastavlja ledenjak Leschaux s ledenjakom Mer de Glace, uzdigla se divlja, 1200 metara visoka, ledena stijena Grandes Jorasses, oko čijeg osvajanja su se prije rata toliko uzbudivali duhovi planinara. Daleki greben pružio se od Grandes Jorasses prema zapadu, sve do sedla Géant, gdje završava smjelo uzdignutim tornjem Aiguille du Géant.

Idući uz ledenjak Mer de Glace, na njegovoј desnoј strani stoji lanac granitnih vrhova Aiguille du Plan sa svojim šiljastim vrhovima, tornjevima, iglama i obeliscima, pristupačnim samo uz teško penjanje. Charmoz, Grepône, Dén du Requen i ostali znameniti vrhovi ove skupine izazivali su smjele penjače.

Putovanje po ovim ledenjacima uvjetovano je teškoćama i opasnostima, za razliku od ledenjaka u Istočnim Alpama gdje takvih opasnosti i teškoća gotovo i nema. Dobre informacije prije takvoga puta su neophodne, a kraj toga planinar mora imati i prirodnu sposobnost snalaženja, bez čega bi se teško snašao na takvom terenu. Naš put kroz labirint ogromnih uzdužnih, poprečnih i unakrsnih pukotina u ledenjaku Géant, koje su bile široke nekoliko metara, a duboke više od stotinu metara, pričinjao nam se kao da smo se u malenom čamcu otisnuli na nemirnu morsku pučinu i nastojali zatim držati jedan određeni pravac. Krhki ledeni mostovi, preko kojih smo se kretali iznad pukotina, zahtijevali su da brižljivo osiguramo jedan drugoga užetom, da predusretnemo možebitni pad u slučaju da ledeni mostić popusti pod nogama.

Za cijelo vrijeme puta grmjele su na mahove lavine, koje je toplo sunce pokretalo otapajući led, oslobodivši kamene mase na vrhovima. Ovoj »gorskoj artiljeriji« pridružio bi se povremeno i po koji avion na mlazni pogon. Takvi avioni često su nadljetali ove planine, te bi se uz zaglušnu buku sunovratio sa 5 do 7000 metara visine, u nadzvučnoj brzini približivši se iznad ledenjaka cca 300 do 500 metara, opet bi se okomito uzdigao u plavi prostor.

Kasno navečer stajali smo na snježnom sedlu Géant željni okrepe i odmora poslije napornoga puta toga dana. Sunce je već zašlo, a temperatura se spustila ispod nule. Pred nama, desno ispod vrha Helbroner, stajala je ogromna planinarska kuća »Rifugio Torino nuovo« (3300 m). Prešli smo francusko-talijansku granicu i smjestili se u kući na počinak. Režim za turistički prijelaz granice u svrhu korištenja planinarskih kuća s obje strane granice povoljan je i ne iziskuje nikakve posebne dozvole. U planinarskim domovima u Francuskoj i Italiji uživali smo popust kao članovi PSH.

Drugi dan smo se odmarali i na susjednim vrhuncima, visokim cca 3500 m, tražili gorske kristale. Iz Courmayeura, po talijanskoj strani, vodi do sedla Géant žičana željeznica, a isto tako izgrađena je ispod vrha Grand Flambeaux vrlo praktična skijaška žičara na skijaškom terenu gornjeg dijela ledenjaka Géant. Mnogobrojni skijaši iskoristili su lijepi dan i dobro stanje snijega i uživali u vožnji. Divni vidici sa sedla Géanta i njegove okoline pružali su se na cijelu skupinu Mont Blanca, zatim na grupu Grand Paradiso u Italiji i na Waliske Alpe sa Monte Rosom, Matterhornom i ostalim vrhovima švicarskih Alpa.

Odmoreni i svježi, slijedećeg smo jutra nas trojica, Mesarić, Kivač i ja odlučili, da se penjemo na Aiguille du Géant, a Rak i Šafar pošli su na Aiguille du Midi (3843 m), koji se tako impozantno vidi iz Chamonixa.

Pred nama se iznad zasnježenog sedla u jutarnjem suncu, poput kakve kulise, ustremio u visinu Aiguille du Géant, čiji nam je divlji izgled ulijevao poštovanje i potajnu brigu radi ishoda uspona na njegov vrh. Iz snježne strmine, koja se prostrano uzdiže ispred nas u podnožju toga vrha, virila je široka i kojih 400 metara visoka granitna barijera išarana strmim i zasnježenim žlijebovima. Iznad te barijere stršio je divovski uglati toranj vertikalnih strana. Masivni i okomiti zidovi tornja svjetlucali su se i svojim izgledom dje-lovali zastrašujuće na promatrača ili onoga koji bi imao namjeru da se uspne

na njegov nebotični vrh. Alpinistička historija ovoga vrhunca započinje već sedamdesetih godina prošloga stoljeća, kada je Talijan Leotardi sa drugovima morao bez uspjeha uzmaknuti ispod tornja. Godine 1880. uspjelo je znamenitom engleskom alpinistu Mummeryu da sa svojim švicarskim vodičem A. Burgenerom dospije do malene terase u donjem dijelu tornja, odakle se i on bez uspjeha vratio i tom prilikom ostavio na spomenutoj terasi kartu sa riječima:

Pogled na Dent du Géant sa Col du Géanta

Foto: D. Kivač

»Absolutely innaccessible by fair means« što vrijedi još i danas, unatoč toga što su već 1882. godine tri brata Sella sa društvom kao prvi osvojili vrh. Oni su vršili duge pripreme za njegovo osvajanje. Bezuspješni su ostali i pokušaji ispaljenim raketama, koje su trebale uže i željeznu čaklju zakvačiti za vrh tornja. Tek pomoću niza zabijenih željeznih klinova u stijene tornja i o klinove pričvršćenim užetima i konopljenim ljestvama taj vrh je konačno bio savladan. Kasnije, iz godine u godinu, stalno se mijenjaju dotrajala i pričvršćuju nova konopljena užeta na okomitim pločama tornja, gdje pomažu planinarima, da savladaju neprolazni dio tornja. Unatoč svega toga francuski alpinista i pisac

M. Kurz izjavio je, da kod uspona na Aiguille du Géant »prestaje planinarstvo i alpinizam, a započinje akrobacija...«

Preko snijega smo se strmo uspinjali do prvih pećina i putem ostavili nepotrebnu prtljagu. I sada je uslijedilo penjanje preko nesigurnih i drobljivih pećina i zaledenih površina pod sam tornanj, čijeg smo se podnožja domogli preko zamrznutog ledenog grebena. U zaklonu pod tornjem stigla su do nas dva Francuza i dvojica Talijana. Od Francuza smo posudili jedan karabiner, pošto smo svoje karabinere i klinove ostavili pod stijenom u uprtnjači. Talijani su se odavde odmah vratili.

Navezani na uže započinjemo uspon. Prve teškoće smo svladali pomoću dva kлина i drvenog klipa, koji je bio zabijen u jednu širu pukotinu. Prelazili smo vrlo izloženi donji dio tornja preko mjesta u pećini, na kojima su se nalazili brojni oprimci za ruke i dobra uporišta za noge. Nakon cca 60 metara uspona popeli smo se na prostranu polici (»terasa Mummery«), odakle se je nekada morao vratiti Mummery prilikom svog prvog pokušaja uspona. Iznad ove police uzdiže se prema vrhu do nadvjesne pećine vrlo glatka i $65-70^{\circ}$ nagnuta stijena sa sitnim oprimcima. U donjem dijelu te stijene, uz njezin lijevi brid, nalazi se 40 metara visoka pukotina u koju stane šaka i vrh cipele. Preko te cijele stijene visi konopljeno uže pričvršćeno za željezne klinove na svakih 20 metara njegove duljine. Mi smo se uspinjali jedan za drugim povezani na vlastitom užetu, a na nekim dijelovima smo koristili i pričvršćeno uže. Dvije penjačke grupe smo propustili na tijesnim prostorima tornja, jer su silazili vješajući se o pričvršćena užeta u strmini. Bili su to talijanski vodiči i austrijski planinari. Na mjestu gdje stijena postaje nadvjesna i izbočena trebalo je izvesti vrlo izloženu prečnicu u desnu stranu. Ova prečnica nije bila tehnički teška, ali ako bi se nesrećom ovdje netko pokliznuo, ne bi imao mogućnost da se zadrži sve do ledenjaka, koji se je nalazio kojih 1000 metara niže na podnožju planine. Na tome mjestu sam skoro doživio katastrofu prije 16 godina prigodom moje prve posjete ovom vrhu. Zato sam morao dobro sabrati prisutnost duha i koncentrirati misli na sam uspon, jer me već prije prečnice zahvatilo nemir. Moji drugovi Kivač i Mesarić su vrlo sabrano i mirno vršili penjačke zahvate i sigurno me slijedili.

Poslije prečnice ušli smo u kratak kamin i sada je uspon postao lakši, stijena manje nagnuta, a pećina hrapavija, raspucana i sigurnija za penjanje. Konačno eto nas na prvom vrhu, koji je nekoliko metara niži od drugog vrha, a dijeli ih kratak greben. Tu smo mimošli dvojicu Engleza, koji su se vraćali i 10 minuta kasnije stajali smo sva trojica na vrhu Aiguille du Géant (4014 m). Uspon je zahtijevao od nas mnogo izdržljivosti, pogotovo, kada smo penjanje izvodili u području rjeđega zraka. Usko i vrtoglavo visoko uporište samoga vrha pružalo je mjesta upravo za nas trojicu, a osim toga smo imali divan vidik na cijelo gorje Mont Blanca i Grajske Alpe. Lijepo se je video i Courmayeur na jednoj i Mer de Glace na drugoj strani. Susjedne Grandes Jorasses pokazale su nam svu svoju ljepotu. Zrak je bio potpuno miran, topao i bez oblaka.

Nakon odmora slijedio je silazak. Jedan za drugim spuštali smo se po kopcima niz stijenu. Nakon kojih 100 metara spuštanja preko glatkog zida tornja »osjetili« smo dobro mišiće na rukama. Na »Mummery polici« smo se kraće vrijeme zadržali i zatim bezbržnije silazili po razvedenoj stijeni donjem dijelu tornja. Još smo se spustili 15 metara do samog podnožja tornja po užetu i pažljivo prošli ledeni greben, koji nije bio klizak, jer je sunce omekšalo firn. Preko pećina i žlijebova trajao je neprekinuti silaz sve do snijega na podnožju

pećina. Sunce je žarilo svom snagom, kada smo stigli do naših uprtnjača, tu se zaustavili i odmarali. Bili smo sretni i zadovoljni.

Istoga dana produžili smo silazak preko ledenjaka Géant u dolinu. Sumrak nas je stigao u labirintu pukotina, a na izlazu iz pukotina doživjeli smo u tami iznenadnu ledenu lavinu, koja se je odlomila sa visokog ledenog zida povrh nas i neposredno iza nas prohujala uz tutnjavu u dubinu. Taj nenadani događaj nas je vrlo uplašio, no sve je prošlo sretno. Tapkajući u mraku naišli smo na put između kamenitih stijena, a koju minutu kasnije otvorili smo vrata planinske kuće Requen.

Iza nas u tami jasno su se razabirali divovski obrisi planina, po čijim se je snježnim bokovima i vrhovima razlijevalo bijedo i hladno svjetlo. Iz tame je doprla u kuću daleka grmljavina lavine, zatim se opet sve umirilo. Jedino su još zvijezde nastavile svoju nemirnu igru. Ali tko je od nas uopće i pomicao na rušenje lavina. Stavili smo noge pod prostrti stol i bavili se sada drugim stvarima, koje smo danas u dobroj mjeri zanemarili tamo gore na strmim zidovima velikoga tornja.

Dragan Šafar, Zagreb

U Savojskim Alpama

Još od travnja ove godine najozbiljnije smo se pripremali nas šestorica za namjeravanu turu u najviše gorske predjele Evrope. Područje Savojskih Alpa ne pozna šale, a najmanji propust može se jako neugodno osvetiti. Zato smo nastojali da stečemo što više kondicije.

Kao neodoljivo jak magnet dugo su nas privlačile planine, koje i ljeti ne mijenjaju svoj zimski izgled, gdje vrhunci ne skidaju svoje zimsko ruho i gdje se znade, da je ljeti samo po vrsti snijega, po visini sunca i dužini trajanja dana. Najblže te planine nalaze se u središtu Alpa, gdje je zemljina kora doprla do svoje najveće apsolutne visine, gdje se nalaze planinska područja Walliskih i Savojskih Alpa.

Naš cilj ovoga puta bijahu Savojske Alpe, poznate nam iz škole po najvišem vrhu Mont Blancu, poznate iz planinske literature po tamo izvršenim kvalitetnim usponima i poznate po pričanju drugova, koji su već tamo bili. Cilj nam je bio: otići u njih, doživjeti sve ono, što nam mogu pružiti i steći što više znanja i iskustva. S tom odlukom prionuli smo uz posao, i nagrnuli smo sve knjige, časopise, karte i slike, koje o njima govore. Tu smo učili tako marljivo sve detalje, kao da se spremamo za strogi ispit kod još strožeg nastavnika.

Savojske Alpe protežu se uz granicu Francuske i Italije, a sjevernim krajem zalaze u Švicarsku. Omeđene su sa juga Grajskim Alpama, sa zapada gorjem du Réposoir, sa sjeverozapada pokrajinom Faucigny, a sa sjeveroistoka Walliskim Alpama. Površina im je oko 800 km^2 , a mogu se podijeliti na slijedeće grupe: d'Argentière, du Mont Dolent, Visoku Savoju, du Mont Tondu i okolicu sedla Petit St. Bernard sa mnoštvom istaknutih vrhunaca. Klimatske prilike su alpske i visoko-alpske, vegetacija alpinska, geološki sastav im je veoma čvrst i povoljan za vršenje raznih alpinističkih uspona, a morfološki su vrlo raznolike po svojim oblicima.

Toliko u par riječi o njima. Ovo područje je tako veliko, da bi trebali više mjeseci, dok bismo ga samo obišli, a kamoli temeljito upoznali. Stoga smo se uputili u njihov središnji dio, u područje Visoke Savoje, u skupinu Mont Blanca.

Ova skupina nalazi se na granici Francuske i Italije. Sa zapada je omeđuje dolina Vallée de Chamonix sa poznatim gorskim mjestom Chamonix, a s istočne strane doline Val Veni i Val Ferret sa Courmayeum. Njen početak računa se sa sjevera od Col du Grand Ferret (2533 m.) te se proteže prema jugu sve do Col du Bonhomme (2329 m.). Srednja širina skupine je 18 km, a dužina 30 km sa površinom od oko 380 km². Dijeli se na sedam planinskih grupa i to: Trient, Tour Noir, Aiguille Verte, Grandes Jorasses, Aiguilles de Chamonix, Mont Blanc i Trélatête. Svaka od ovih grupa imade toliko vrhunaca, raznolikosti i zanimljivosti, da bi boravak samo u jednoj trajao preko tjedan dana, te smo stoga bili prisiljeni vršiti samo neke uspone u pojedinim grupama. Još u Zagrebu sastavili smo plan pohoda, koji smo u cijelosti izvršili, čak učinili smo više uspona, nego što smo se nadali. I tako, na naše najveće zadovoljstvo, sve nam je išlo od ruke, a vremenske prilike su nas idealno poslužile, osim par dana ružnog vremena.

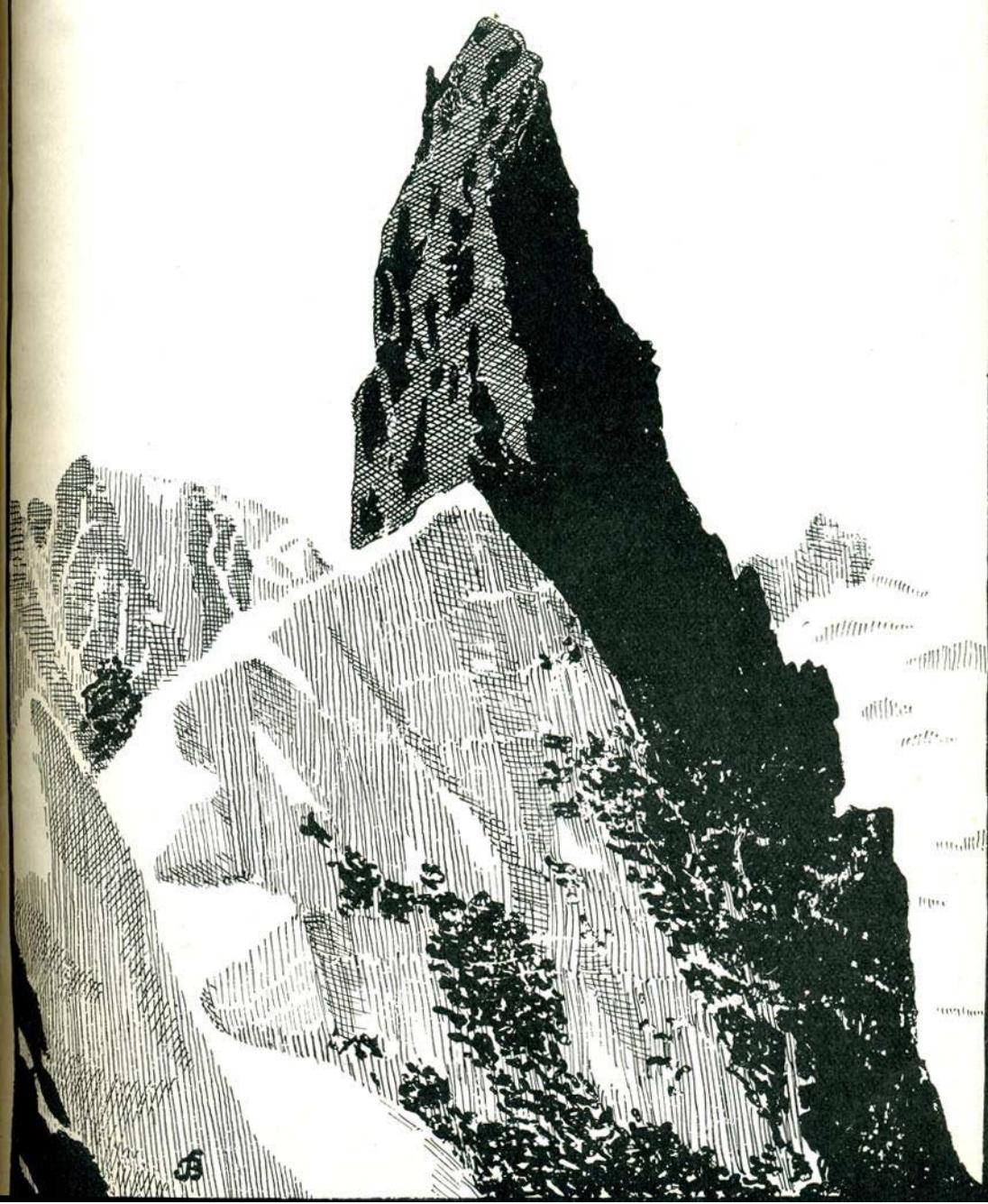
Bilo je to ovako:

Uz najveće razumijevanje naših grafičkih ustanova i sindikata te planinarskih društava, posebno P D Grafičar i P D Željezničar iz Zagreba, stupili smo sastavljanju ekipe. Stupili smo u vezu sa članovima Club Alpin Français, koji su nam iznjeli svoje dojmove i znanje, tako da smo uz obilje terenskih podataka počeli vršiti glavne pripreme: popravak i uređenje opreme, nabava hrane, a prije svega dobivanje putnih isprava.

Potretno je reći nešto i o nama. Tu je Slavo uvijek miran i krotak, Joža kao njegova oprečnost živ je, uvijek nešto sređuje, pa Tonček koji voli pričati i raditi i Đuro veseljak i ujedno najteži član naše ekipe. S nama je i Drago, koji nam se je priključio tek pred par dana. On stalno spominje svoje dosadašnje uspone i predračunava mogućnosti koje će mu se pružiti u Francuskoj. I na kraju ja, koji najradnije gledam na prozor iz vlaka i oprštamo se od Kamenih Svatova, Oštrelja i drugih poznatih vrhunaca.

Naš vlak juri prema Ljubljani, Postojni, Pivki i Sežani. Krajolici se izmjenjuju svakih nekoliko časaka i što smo bliže granici sve očitiji su biljni predstavnici sredozemlja, a krški oblici sve izrazitiji. U Sežani brzo su obavljene sve pogranične formalnosti i u 12,45 sati napuštamo Jugoslaviju. Nakon vožnje od pola sata otvara nam se vidik na naše plavó Jadransko more i Trst, kamo se pruga naglo spušta. Sunce grijе tako jako, da nam je u našoj planinarskoj odjeći vrlo toplo. Nakon kraćeg zadržavanja u Trstu nastavljamo put preko Tržiča prema Veneciji. Krajolici se pred očima brzo izmjenjuju, redaju se slike Venecijanske krajine: jablanovi, topole, trstika, polja posađena pretežno kukuruzom, te jedno- i dvokatnice sa samo po jedan dva prozora. Prelazimo preko rijeka Tolmento i Piave i dolazimo do važne željezničke raskrsnice Mestre, te odatle uz lagune i more stižemo u Veneciju. Nemamo vremena razgledavati grad, već za desetak minuta vozimo se dalje prema Milanu.

Vani se pomalo spušta noć, te nam samo jača rasvjeta i stanične zgrade daju na znanje, da prolazimo kroz Padovu, Vicenu, Veronu, Peschieru, Bresciu, te se približavamo Milantu. Žao nam je, da te krajolike ne možemo promatrati, no po dolasku u Milano izlazimo iz vlaka, te poduzimamo malu noćnu šetnju gradom, a ujutro u 6,10 sati nastavljamo put.

Irh Mont Blanca (4807 m) Foto: D. Kivač

Skupina Grandes Jorasses Foto: D. Kivač

Danas je ponedjeljak 10. VIII. i drugi dan našeg puta. Promatramo krajeve kroz koje prolazimo. Arona, Pallanza, te neka još druga mjesta, kao Stresa, prekrasno leže uz rub Gornjeg jezera, koje je vanredno slikovito sa mnoštvom svojih Boromejskih otoka i otočića. Prolazimo Domodossolu, Isolle i nakon pograničnih formalnosti napuštamo Italiju vozeći se kroz Simplonski tunel dug 19 km. U tunelu ulazi u naš odjeljak švicarski pogranični činovnik, žigoše nam putnice i bez zadržavanja u Brigu, nastavljamo vožnju Švicarskom.

Žurno u vlak za Chamonix

Foto: D. Kivač

Područje kojim prolazimo sasvim je drugačije od talijanskih pejsaža. Ova zemlja odmah pruža dojam visokoalpskog kraja stisnutog među visoke vrhunce oklopjene vječnim snijegom i ledom. Sunce, koje se na časove probija kroz raspršene oblake daje vanredno osvjetljenje, a lake maglice u dolinama još više ističu oštре oblike gorskih divova, koji se kupaju u nebeskom plavetnilu. Za nama ostaju Visp — raskrsnica za Zermatt, Sion — zimski skijaški raj i Martigny, gdje četvorica naših drugova prelaze u vlak, koji će ih izravno preko Châtelarda i Vallorcine odvesti u Chamonix. Đuro i ja nastavljamo vožnjom, te nakon dvadesetak kilometara ugledamo ogromno Ženevsко jezero, čijim istočnim rubom hita naš vlak i za čas ostavlja Motreux i Vevey, imozantne po svojim огромnim hotelima, poznatim po raskoši kao i smještaju uz jezero.

Iz vlaka izlazimo u Lausani i provodimo ugodne ranoposlijepodnevne sate u razgledavanju grada. To nam je prvi neposredni dodir sa Švicarskom: poslovnom, užurbanom i skupom zemljom. Promet je veoma živ, veći i manji dućani veoma su slikoviti. Govori se uglavnom francuski, kao i u cijelom jugo-zapadnom dijelu te zemlje. Kuće, stanovnici, parkovi i cijela okolina daje dojam ukusnosti unatoč mozaika najživljih boja.

Odavde nastavljamo vožnjom prema Ženevi, kamo stižemo na stanicu Cor-navin nakon pola sata vožnje. Zbog kratkoće vremena nažalost nismo imali pri-

like vidjeti sve ono, što nas zanima, već sjedamo na stanicu Eaux Vives u morni vlak i za par časaka nalazimo se u Francuskoj.

Ovi brzi prelazi granica tako su nas izvježbali, da se osjećamo kao dugo-godišnji »internacionalni« putnici. Vadimo putnice, koje se žigošu već osmi puta i vozimo se po Francuskoj. Preko raskrsnice Annmasse, pa La Roche-sûr-Foron, Bonville, Sallanchez zalazimo u prve obronke Savoje, a na putu nas prati rječica Arve. Na padinama s obje strane uzdižu se mala gorska mjesta i mnogobrojne ceste prepune raznovrsnih vozila. Osjećamo već i malu umornost, no netremice gledamo kroz prozore u napetom očekivanju, da nam se po-kaže naš cilj: središte Savojskih Alpa.

Nedaleko St. Gervais le Fayet dolina se naglo proširuje. I dok smo mi već u večernjem sumraku, u daljini se pojavljuju obronci i zatim obasjani zadnjim zlatnim sunčanim tracima, zaledeni vrhovi Savojskih Alpa i iznad sviju Mont Blanc. Premda dosada još nikada nismo ondje bili, ipak prepoznajemo odmah najviši vrh Evrope po njegovoj izrazitoj vršnoj gromadi. I sada se još sjećamo, kako nas je obuzeo osjećaj veličanstvenosti prirode, osjećaj uzbuđenja i divljenja, koji se nikakvim riječima ne može izraziti.

U St. Gervais le Fayet presjedamo u zupčani električni vlak za Chamonix. Strmim uzbrdicama uz jezovite ponore i preko vratolomnih vijadukata stižemo konačno u 21 sat na naš cilj. Prima nas Chamonix (1037 m.), visokogorsko mjesto, nijemi svjedok razvitka klasičnog i postklasičnog alpinizma, stjecište najbolje alpinističke današnjice, prima nas na boravak, koji će biti kolikogod ugodan, toliko i naporan, jer svaki uspon iziskivat će od nas maksimum snage i volje, znanja i izdržljivosti, drugarstva i samoprijegora. Ponovni susret sa našim drugovima, makar svega nakon par sati, veoma je srdačan. Pričali bi još dugo o našim dojmovima, ali je vrijeme spavanja.

Slijedeći dan odmaramo se. Razgledavamo Chamonix i njegove znamenitosti: alpski muzej, spomenike Jacques Balmatu i Horace B. de Saussureu. O podne polazimo u šumicu smještenu južno od Chamonixa, gdje kuhamo, brijemo se i dogovaramo za našu prvu turu. Nakon poduljeg odmaranja i branja brusnica vraćamo se u naš skromni hotel, gdje spremamo opremu i hranu, jer sutra kanimo započeti sa usponom na Mont Blanc.

U srijedu 12. VIII. ustali smo u predviđeno vrijeme i nakon brzo skuhanog doručka krenuli smo prilično natovareni omašnim uprtnjačama, glavnom ulicom Chamonixa Avenue de la Gare prema autobusu za Les Houches. Odatile žičarom za dvadeset minuta stižemo do izletišta Bellevue (1781 m.). Sjedimo na travi i sa mnoštvom izletnika čekamo »Tramway Mont Blanca«, koji će nas uskoro zatim prebaciti preko Mont Lachata (2116 m.) do Desert de Pierre Ronde (2372 m.), gdje je njegova posljednja stаница nedaleko ledenjaka Bionnassay, koji se strmo ruši sa padina Dôme du Goûter (4309 m.) i Aiguille de Bionnassay (4051 m.). Veoma smo zahvalni toj željeznici, koja nas je tako visoko dovezla, a da nismo prolili ni kapljicu znoja.

Odavde počinje uspon najprije između ogromnih kamenih blokova, nijemih svjedoka davnog geološkog razvoja ovih planina, a zatim preko malog snježnika uz strmi obronak les Rognes (2853 m.). Okrećemo prema istoku i dobro izvedenim putem uspinjemo se zapadnim bokom Tête Rousse (3228 m.) na istoimenu planinarsku kuću (3167 m.) za 2,30 sata od željezničke stанице. Prekrasno sunčano vrijeme daje nam priliku odmaranja na jednoj kamenoj gromadi, odakle uz zalogaje hrane, koja nam vanredno ide u tek, promatramo svu divljinu i veličajnost prirode. Ledenjak de Bionnassay sa svojim donjim

dijelom pruža se pod našim nogama, tako da izravno gledamo u njegove divlje pukotine, a ledenjak Tête Rousse nalazi se nama zdesna. Sjećamo se nesreće, koja se dogodila godine 1892, kada se odronio donji dio ledenjaka. Tête Rousse i poharao dolinu St. Gervais.

Poslije kraćeg odmora prelazimo taj mali ledenjak, koji se smjestio ispod zapadnih padina Aiguille du Goûter. Ovim putem, kojim smo mi kre-nuli, prvi uspon izvršili su 14. kolovoza 1855. Edward-Shirley Kennedy,

Mont Blanc sa južne strane

Foto: D. Kivač

Christopher i J. Grenville Smyth, Charles Hudson i Charles Ainslie, dakle prije punih 98 godina, a ponovljen je bio tek 1898. godine, dakle nakon 43 godine. Bez sumnje je to onda bio značajan uspjeh, jer osim nepoznavanja terena nisu postojala niti planinarska skloništa, koja su često itekako potrebna, naročito za naglih vremenskih promjena. Desno od ledenjaka Tête Rousse prelazimo kameni greben, te dalje prema istoku priječimo t. zv. »Veliki ku-loar«, kroz koji se preko zaledenih kosina skoro stalno odranja kamenje pod-griženo vodom sa vrha Aiguille du Goûter na ledenjak de Bionnassay. Veoma smo oprezni, jer jedan nepomišljeni korak može proizvesti neželjene posljedice, a unatoč toga potrebna je prilična »brzina«. Stalno se čuju poklici: Ka-men, kamen! To je prvo mjesto, gdje se mnogi vraćaju svijesni, da nisu dorasli dalnjem uspinjanju. Nastavljamo strmim uspinjanjem preko sirkog kamenja i pomicnih blokova. Kratki odmori služe nam za prikupljanje dalnjih snaga, a i za promatranje prekrasne prirode, koja nam svakim metrom visine pruža nove poglедe.

Nakon tri sata takvog uspinjanja stižemo na kuću Refuge du Goûter (3817 m), koja se je smjestila na malom kamenom zaravanku pod samim vrhom Aiguille du Goûter (3843 m). Skidamo uprtinjače i idemo na vrh, odakle se pružaju veličanstveni vidici na dolinu Chamonixa i okolne gorske velikane.

Vrh Mont Blanca ne vidimo, jer nam ga zakriva Dôme du Goûter. Na samom vrhu do naših nogu leži u snijeg ukopan lavinski pas, kojem jedino glava viri iz snijega i svojim očicama znatiželjno nas promatra. Donosim mu malo hrane i ubrzo su uspostavljeni s njime najbolji priateljski odnosi, koji su itekako dragocjeni u tim visinama. Sjedam uz njega na cepin i milujem ga, a on mi svojim očima priča o teškoj i odgovornoj zadaći, kojoj je ovdje namijenjen.

Sunce na zalasku svojim zadnjim tracima pozlaćuje vrhunce, dok su doline već u polumraku. Doživljavamo jedinstvene prizore igre boja, koje ne može vjerno dočarati ni najbolji snimak u bojama.

Hladan vjetrić tjera nas u kuću, gdje uz topli čaj utanačujemo sve potrebno za daljnji sutrašnji uspon. U kući ima mjesta za 17 osoba, a nas je oko 120, te se »pripremamo« za spavanje. Čak smo uspjeli i leći, i netko manje, netko više, slatko zaspati.

Oko 3 sata ujutro bude nas koraci ranoranilaca. I sa našim spavanjem je gotovo, ali još malo ležimo i čekamo, dok glavnina ljudi kreće iz kuće, a tada u jednom kutu kuhamo lakomalt, stavljamo na cipele dereze i u naprtnjače spremamo najnužnije stvari za turu. Pri izlasku iz kuće zapljuškujemo nas val ledenog zraka, a kasnije i vjetra, koji je popustio tek pod samim vrhom Mont Blanca.

Put je sasma drugačiji od jučerašnjeg. Nema više kamenja, sve je zaleđeni snijeg ili čisti led. Zadnje zvijezde gase svoja svjetla, i u praskozorje uspinjemo se uz koso zapadno pobočje Dôme du Goûtera. Vjetar je sve jači, a na vrhu na visini od 4309 m jedva možemo uspravno stajati. Prilično je hladno, tek izašlo sunce prividno nas grije, tako da odmah silazimo do Gol du Dôme du Goûter (4240 m), a odavde kratkim usponom idemo na Cabane Vallot ili du Bosses (4362 m). U tom skloništu od aluminijuma hladno je, ali smo ipak zaštićeni od vrlo jakog vjetra, koji se vani poigrava sa lakinim prozirnim maglicama fantastičnih boja. Unutra sjedi nekoliko ljudi, koji su uspjeli stići ovamo. Nema ih više onoliko kao na kući, gdje smo noćili. Većina ih je već dovode sustala, te smo usput bili svjedoci raznih pojava visinske bolesti.

Nas šestorica jedina smo još danas grupa, koja ide na vrh. Vani se navezujuemo, te se vrlo sporim koracima uspinjemo na Devine Grbe (Bosses du Dromadaire 4511 i 4537 m). Rijedak zrak ne dozvoljava na tim visinama brzo hodanje. Mimoilazimo se sa dva vodiča, koji vode sa vrha jednog Engleza. Ova trojica kao i jedan bračni par iz Njemačke, koji se uspinje pred nama, te naša grupica jedini smo posjetiocici tog dana najvišem vrhu Evrope. Terenske poteškoće postaju sve veće, nagibi strmiji, a vidici sve obuhvatniji. Cepini imaju dosta posla, ali ne osjećamo neki veći umor, jer korisno i štedljivo prema mogućnostima trošimo naše snage. Još slijedi jedan uspon po zaleđenom grebenu te preko Rocher de la Tournette (4677 m), koji se jezovito ruši prema Grand Plateauu, odnosno ledenjaku Mont Blanca stižemo koso položenim blagim nagibom na vrh (4810 m) za 6 sati hoda od našeg noćista.

Tko bi mogao opisati naše osjećaje? Nijemo stojimo na vrhu pod dojmom velebnje prirode, jedino led i susjedni velikani promatralju naše zagrljaje i oduševljenje. Bračnom paru iz Njemačke nedaleko nas također svijetle oči pune ushićenja. Osjećamo se neizmjerno mali u djevičanskoj prirodi, ali su nam zato srca puna. Na pamet mi dolaze stihovi lorda Byrona:

*Mont Blanc is the monarch of mountains,
They crowned him long ago,
On a throne of rocks, in a robe of clouds,
With a diadem of snow.*

Naše misli lebde u domovinu, tamo prema istoku, daleko preko Walliskih Alpa, Dolomita i Austrijskih Alpa, našim dragima, našoj rodnoj grudi slavnoj i ponosnoj kroz vjekove.

Tko nije bio bar jednom u prirodi, doživio njene ljepote i estetske užitke, koje ona pruža, ne će moći shvatiti u potpunosti ove retke.

Prema istoku pruža nam se pogled na vrhunce Wallisa, na grandioznu Monte Rosu i vitki Matterhorn, na bezbroj još drugih vrhova. Podno nas leži Courmayeur. Prema jugu gubi se pogled prema Dauphinée-ima, na zapadu se prostire ogroman dio Francuske, prema sjeveru daljnji dijelovi Savojskih Alpa. Divimo se Mont Blancu du Tacul, M. B. du Courmayeur, Mont Mauditu, Aiguille Noire de Pétéretu, ledenjacima Bionnassay, de Bosson, Brenva, de Miago, znamenitim stijenama Sentinelle Rouge, Grandes Jorasses, Roce della Brenva, Innominata i t. d. Tko bi ih sve nabrojio!

Jedemo tablicu čokolade, fotografске kamere rade »punom parom«, a zatim nakon odmora od pola sata, koji nam je izgledao kao jedan časak, počinje povratak. Silazimo veoma oprezno, svjesni, da, ako i ne osjećamo neki umor, ipak moramo biti do krajinjih granica pažljivi, jer povratak je već stajao mnoge živote s toga, jer su smatrali, da sada ide već sve »lakše«. Ponovo se odvezujemo kod Cabane Vallot, gdje se malo odmaramo, a sustali vjetar ustupio je mjesto toplomu suncu. Tamne naočale ne skidamo ni na čas, bojeći se neželjenih posljedica, koje bi mogle nastupiti. Vanredno smo raspoloženi, šale su svakome na ustima. Zatim opet slijedi koncentracija pažnje te silazimo na Refuge du Goûter. Trči nam ususret naš četvoronožni priatelj i naše ruke glade baršunastu dlaku ove vjerne životinje. Pokušavam ga nositi, no on se otimlje i strelimice trči do nekih ljudi na Aiguille du Goûter, te gura svojom njuškom jednog čovjeka, koji se je previše, po psećem rasuđivanju ili dresuri, približio previsnoj strehi.

Nije nam bila nakana dulje ostati na toj gostoljubivoj kućici, te nakon kraćeg zadržavanja silazimo na Tête Rousse i dalje u dolinu. Spušta se pomalo večer i u sumraku stižemo do stanice brdske željeznice. Oblaci se odjednom pojavljuju sa svih strana, no dvojica drugova ipak silaze dalje prema Chamonixu, a mi ostajemo na t. zv. Orlovom Gnjiezdu, malom skloništu. Sutradan su nam ispričali, kako su se osjećali u pol-satnom prolonu oblaka i jakoj tuči, koja je na pretežni dio pruga navaljala mnoštvo kamenja i zemlje.

Dva slijedeća dana odmaramo se u Chamonixu, redimo svoju opremu, kuhamo obilne ručkove iz hrane donešene iz domovine i čekamo dok se vrijeme malo ustali. Kad je sunce, kupamo se u jednom potočiću i sunčamo, a u subotu sprovodimo našeg Đuru na autobus, koji ide do bliske švicarske granice, jer u ponедjeljak mora biti u Zagrebu na poslu. Zabrinjuje nas štrajk poštara, jer ne možemo pisati našim kućama, te željezničara, jer ne znamo kako će dugo trajati. U našem »hotelu« osjećamo se vrlo ugodno, »soba« nam je na prvom katu, a »stubište« vodi izravno izvana. To je jedno bolje potkrovљe sa sijenom, gdje smijemo boraviti dobrotom jedne starice, a svega za nekoliko franaka dnevno.

Namjeravani odlazak na slijedeću turu u ponedjeljak 17. VIII. nije uslijedio, jer kiša obilno pada. Sjedimo na našim vratima, mačak Micky prede na mojem krevetu od sijena, a kujica Chitta žalosno nas promatra iz svoje vis-a-vis smještene kućice. 2525 metara visoki le Brévent na zapadnoj strani Chamonixove doline je do polovice u oblacima, a vagončići žičare, koja stalno radi, pružaju dojam, kao da odlaze u »kule pod oblake«. Poslije podne oblaci se trgaju i mi puni optimizma spremamo za sutra naše uprtnjače. Prevečer šećemo do meteorološkog stupa i na našu radost barometar se polagano, ali stalno uzdiže. Prije spavanja vodimo opširnu debatu o Francuskinjama, te ustanovljujemo, da je naš »krasni spol« mnogo ljepši. Od sviju, koje smo mogli uočiti, ja prepostavljam jednu malu prodavačicu u slastičarni »La lune« (Mjesec), ali do upoznavanja nije moglo doći, jer su se između nas nalazili staklo i previsoke cijene kolačima. Ostali moji drugovi su i onako oženjeni, pa nije bilo mogućnosti kršenja vjernosti čak ni očima.

Slijedeće jutro dočekalo nas je vedro i nije trebalo dva puta reći, da je vrijeme ustajanju. Dok smo se oblačili, u kutu je benzinsko kuhalo pjevalo svoju jednoličnu pjesmicu, a uskoro nas je ugodan miris lakomalta privukao oko zdjelice, u koju smo nadrobili nekoliko šaka keksa. Nosimo naše uprtnjače kroz još sneni grad do postaje brdske željeznice za Montanvert i nestrpljivo očekujemo dolazak vlaka. Vagoni su koso građeni, tako, da tek na strmoj uzbrdici stoje vodoravno. Nakon jednosatne vožnje, koja je obilovala mnoštvom prekrasnih vidika, iskrcavamo se na visini od 1909 metara, dokle vozi željeznica i prvi puta vidimo divovski ledenjak Mer de Glace. Montanvert su ulazna vrata u jedno novo carstvo leda i divlje rastrengane vrhunaca. Prema istoku uzdiže se fantastični Aiguille du Dru (3755 m) u skupini masiva Aiguille Verte, a prema jugu se protežu Les Aiguilles de Chamonix, raj za penjače. Stupamo na led, koji pod našim cipelama ugodno pucketu te obilazimo mnogobrojne duboke i široke pukotine, a manje, sa nužnim oprezom, prelazimo. Ovaj ledenjak dug osam kilometara, a širok dva, zaista je tako grandiozan, da i najbolje njegove slike ne pružaju niti približno njegovu veličajnost. Sjećam se pogleda na njeg sa kuće Refuge du Requin (2516 m), odakle liči na pravo zaledeno more, uzburkano i puno pukotina sa ogromnim morenama sa strane i pojedinim kamenim gromadama većim od višekatnih kuća na svojim leđima. No sve su to za njega sitnice i proći će još dosta vremena dok ih on zbací na kraju sa svojih leda. Po njemu vijugaju mnogobrojni potočići i male rječice, koje, čim im se ukaže prilika poniru u slapovima u njegove tamne i tajanstvene dubine. Od njegovog završetka strmo se uzdižu ledeni tornjevi ledenjaka du Géant ili du Tacul, kamo nas dalje vodi put.

Prepreke su sve veće, pukotine najdublje, što ih ima u Evropi (i do 200 metara), a iz njih struji hladan dah i opominje nas na krajnji oprez. Napredujemo oprezno lijevim rubom, a iz Valée Blanche tutnje ledene lavine nedordeko nas i padaju na Glacier du Géant. Traverziramo zaledenu stijenu cca 300 metara u potrebnim razmacima, jer su sada podnevni sati, a grmljavina leda sa svih strana upozoruje nas na moguće opasnosti. Nakon daljnje sata napredovanja možemo si priuštiti mali odmor. Odatle su opasnosti već nešto manje, ali još uvijek podmuklo na nas vrebaju u obliku pukotina pokrivenih laganim snježnim pokrovom. Lijevo se nadvio iznad nas znameniti Aiguille du Géant (4014 m) kao bajoslovna igra prirodnih sila, koje su ovom zaista divovskom zubu ondje odredile smještaj. Nakon sedam sati hoda po ledu stižemo na sedlo Col du Géant (3371 m) i do planinarske kuće Rifugio Torino

(3323 m). Na ovom sedlu je najvažniji visokogorski prelaz iz Chamonixa u Courmayeur. Smjestilo se je između les Aiguilles Marbrées (3536 m), i la Pointe Helbronner (3462 m), a poznato je već iz XVII stoljeća kao važan prijevoj. Kao prvi alpinistički prelaz spominje se godine 1787, kada su dva vodiča iz Chamonixa, Jean Michel Cochet i Alexis Tournier, 27. lipnja u jednom danu prešli iz Chamonixa u Courmayeur, a slijedeći dan su istu turu izvršili Jean Michel Tournier i Marija Couttet. Pet godina kasnije izvršile su isti pothvat

Pogled sa Mont Blanca na Alpe Wallisa (Matterhorn i Monte Rosa)

Foto: D. Kivač

prve dvije žene same i to M. Campbell sa svojom kćerkom. Otada je ovo sedlo sve posjećenije i služi kao pristupna točka za mnogobrojne i najraznovrsnije uspone. Zbog toga planinarska kuća je uvijek prepuna posjetilaca, a pristup iz Courmayeura je vanredno olakšan izgradnjom žične željeznice, kojoj je posljednja postaja dvadesetak metara ispod kuće. Ipak nas se čudno doimlju ljudi obućeni u lakirane cipele, tamna odijela i večernje toalete, a fluorescentna rasvjeta i oprema doma daju utisak nekog supermodernog hotela. Ležaji su vrlo dobri, madraci iz sirove spužvaste gume, a u sobama je topla i hladna voda.

Ustajemo dobro odmoreni oko 6 sati izjutra, dok većina posjetilaca još spava. Lake maglice vuku nam se pod nogama u nizini, no vidici prema Walliskim Alpama i susjedima Dent du Géant (4014 m), Aiguille Blanche de Péteret (4109 m), ledenjaku Brenve, i drugima su prekrasni. Vrlo je toplo, te nas ova činjenica malo zbunjuje. Stoga ne radimo neku veću turu, već prije-podnevne sate koristimo za posjet okolnim vrhuncima Pointe Hellbronner (3462 m), le Grand i le Petit Flambeau (3565 i 3435 m), Aiguille de Toule (3533 m) i nekim drugima, te smo u roku od pet-šest sati, kako je naš Slavo

kazao, uhvatili punu šaku »malih Grossglocknera«. Usponi na te vrhunce vrlo su interesantni i raznoliki, a mjestimično smo se morali pomoći cepinima i navezati na uže.

Iza običnog ručka, kojeg smo sami skuhalo, drugovi leže u zavjetrini i odmaraju se, a Tonček i ja odosmo na Aiguilles Marbrées (3536 i 3541 m), kamo smo stigli za sat i pol. Na povratku našli smo vrlo lijepih kremenih kristala, dok prave gorske kristale, amethyste uzalud tražimo. Njih ima najviše u skupini Aiguille Verte na vrhovima Les Droites i Les Courtes, poznatim zbog mnoštva smrtnih slučajeva, koji su tamo zadesili tražioce tih kristala. Promatramo veći broj skijaša oko sedla, no snijeg je uslijed topline mokar i težak, te im ne pruža neko naročito veselje. Vraćamo se u kuću, gdje se savjetujemo. Magle se sve više gomilaju, te nam ne obećavaju najbolje vrijeme. Slavo, Joža i Drago odlučuju da sutradan pokušaju uspon na Aiguille du Géant, a Tonček i ja odlučujemo krenuti na Col du Midi (3544 m) i sutradan pokušati koji uspon u grupi Les Aiguilles de Chamonix. Uz dogovor, gdje ćemo se opet sastati, polazimo nas dvojica na put.

Ispod Grand Flambeaua zalazimo na gornji dio ledenjaka du Géant, koji započinje između Mont Maudita i Mont Blanca du Tacul, no orijentiramo se dosta teško, jer nas je obavila gusta magla. Odlučujemo napredovati još neko vrijeme, a ako se vremenske prilike ne poboljšaju, vratit ćemo se po tragu naših stopa. Odjednom je počeo puhati vrlo jak vjetar sa sjeveroistoka, koji je magle rastjerao u tren oka i orijentacija nam je sada lagana, no ipak hitamo naprijed, jer naslućujemo promjenu vremena. Najoprezniji smo ispod istočnih obronaka Mont Blanc du Tacul (4248 m), gdje ima dosta vrlo dubokih lednih pukotina, a manji usovi svaki čas tutnje iz visine i ruše se iza ili ispred nas, a kad se nama približava nešto nepoželjno, tražimo najbliži zaklon. I sada se još živo sjećam, kako smo prelazili preko manjih snježnih mostova, od kojih su se neki pod nama rušili, te je čas jedan, čas drugi naporno opet pomaljao svoju glavu iz pukotine. Da smo te pukotine obilazili, utrošili bi previše vremena, a sunce je naginjalo već prema zapadu. Konačno smo malo odahnuli u zavjetrini na Col du Rognon (3415 m), jer vjetar je nastavljao svoju pjesmu sve jačim glasom, te nas je, čim smo stupili na La Vallée Blanche, obasipao lednim iglicama, uzvitlanim sa ledene površine. Nakon četiri sata hodanja stižemo na Col du Midi mokri i prozebli, no u izvrsnoj kondiciji i potpuno svježi. Tamošnji alpinisti, kao i radnici, koji rade na izgradnji žičare vrlo nas susretljivo i drugarski primaju u drvenu kućicu, zadivljeni, što smo uspjeli učiniti taj prelaz unatoč, kako su se oni izrazili, izrazito ružnog i krajnje lošeg vremena.

Večernje časove provodimo u ugodnom razgovoru s tim ljudima, naviklim na mnoge životne tegobe, dok se u kutu kraj peći suši naša oprema i cipele, a vani sve jače puše vjetar, koji oko ponoći pretvara se u pravi orkan. Mi ležimo ispod točno devet gunjeva i još uvijek nam nije previše vruće, no ipak se udobno osjećamo i uskoro tonemo u krepki san.

Bude nas koraci radnika i pitanje: »Voulez vous quelque tasse du thé?«, a čaj se zavodljivo puši uz naša uzglavljava. Veoma smo im zahvalni i za desetak minuta popismo čaj i obučeni stojimo spremni za daljnji put. Vani je posve drugačija slika nego jučer. Nebo je posve vedro, novi snijeg je napao u visini od cca 20 cm, a hladnoća nam zaustavlja dah. Svi proriču najljepši dan, a barometar pokazuje također svoj optimizam.

Vrijeme je polaska. Odabiremo jugoistočni greben Aiguille du Midi (3843 m) i uspinjemo se njime do prvih stijena. U donjem dijelu priećimo te stijene do jednog izrazitog grebena sa završnim tornjićem. Po ovom grebenu stižemo do velikog kamenog bloka, koji obilazimo s lijeve strane i zatim po čvrstom, ali rastrganom gromadnom kamenju za sat i po stižemo na vrh. To je oštar šiljak, no tik pod njim je dosta prostrana zaravan, gdje će biti završna stanica nove žičare iz Chamonixa. Vidici su jedinstveni, a Chamonix leži tik pod

Rifugio Torino nuovo

Foto: D. Kivač

našim nogama. Noge su nam malo hladne, jer se cipele nisu od jučer još posve osušile. Silazimo južnom stranom preko razrovanog kamenja i zaleđenog hrpta, te preko dva uzastopno zasnežena kamina spuštamo se užetom do lakšeg terena, odakle smo ubrzo opet na gostoljubivoj kući.

Uzimamo naše uprtnjače, te preko Vallée Blanche vraćamo se do Col du Rognon. Kratak odmor iskorišćujemo, te se uspinjemo na Gros Rognon (3558 m), jednu kamenu izbočinu u onom mnoštvu snijega i leda, odakle nam se pruža najljepši pogled na divlji Glacier du Géant. Sa Col du Rognona zaokrećemo prema sjeveroistoku, te se strmo spuštamo obilazeći ledene pukotine i tornjeve na put, kojim smo se jučer uspinjali na Col du Géant. Sunce je dobro zagrijalo, te smo vrlo oprezni, jer sa Glacer d'Envers du Plan za nama tutnje usovi preko zaledene kamene barijere iz visine od kojih 500 metara. U 14,30 sati opet smo na Refuge du Requin, gdje se hranimo, peremo i sunčamo u očekivanju ostale trojice naših drugova. Pošto ih nema do 17 sati, mi se, prema ranijem dogovoru, vraćamo preko Mer de Glace i Montanverta u Chamonix, kamo stižemo kasno navečer.

Slijedeći dan, u petak 21. VIII., Tonček i ja kuhamo sami u našoj šumici, zabrinuti što nema još uvijek naših drugova. Dok se kuhaju rezanci u zdjelicima, utanačujemo sve detalje za sutrašnji polazak njima ususret, sva tehnička po-

magala, koja moramo ponijeti, kao i rezervnu hranu. Nevoljko se prihvaćamo jela, no nakon prvih par žlica iznenada se naša lica razvedruju, ostavljamo jelo i trčimo ususret Dragecu, koji nam se prvi približava kao prethodnica. Obasipljemo ga mnoštvom pitanja i ustanovljujemo, da je i njihov namjeravani uspon na Aiguille du Géant (4014 m) u potpunosti vanredno uspio.

Puni poštovanja Tonček i ja prepustamo njima naš ručak, koji uskoro nestaje u njegovim gladnim ustima. Tako smo veseli zbog ponovnog susreta, da nas dvojica niti ne mislimo na glad, već se za njih brinemo kao za malu djecu i uživamo slušajući njihov izvještaj. Iz obzira prema njima te večeri idemo rano svi u naše »krevete«, no radosne naše riječi još dugo sluša mačak Micky predući na Jožinoj uprtnjači, a kujica Chitta mota se po dvorištu i uzalud pokušava popeti se po ljestvama do nas. Polako tonemo u zdravi san, dok jedan između nas započinje sa piljenjem cijelog hvata drva ...

Sunce je već bilo povisoko, kada smo se probudili. Dok se drugi još odmaraju, odlazim u mjesto, da obavim domaćinske poslove: nabavljam kruha, nešto rajčica i paprika, i pola litre benzina za kuhalo, te u povratku navraćam se do pošte i željezničke stanice, da izvidim kako je sa štrajkom. Vraćam se natrag do svojih drugova sa vijestima, da nema izgleda za skori završetak štrajka, te zbog novčane stiske raspravljamo, što bi bilo najpametnije uraditi. Mišljenja su podvojena, a na kraju odlučujemo još jedan dan ostati u dolini, kako bi do navečer saznali možda što pozitivno. I doista, oko 17 sati poslije podne otvara se pošta, sa koje se odmah kartama javljamo svojim kućama. To su prve vijesti, koje šaljemo doma. Pošto nemamo više novaca da nabavimo kakvo voće, odlazimo prije večere u našu šumicu, gdje nabrasmo nekoliko litara brusnica i krasnih kupina, te nešto jagoda. Sa malo šećera to nam je izvrsna hrana, a glavno je da su želuci opet puni vitamina. Pola kile zaprška i par preostalih konzervi čuvamo za slijedeće dane. Unatoč pomanjkanja finansijskih sredstava, veoma smo dobro raspoloženi. Ta nije nam se jednom dogodilo, kada smo išli u planine, da smo bili zadovoljni i sa najoskudnijim.

Pomalo se spremamo za našu posljednju turu u Savojskim Alpama. Sabiramo našu opremu i preostalu hranu, te puni poleta krećemo opet prema Montanvertu, a odatle već poznatim ledenjakom Mer de Glace. Pri njegovu završetku okrećemo nalijevo, t. j. prema sjeveroistoku i preko njegove desne okrajne morene idemo nekih 500 metara po donjem dijelu ledenjaka Leschaux, koji počinje ispod sjevernih padina ledene barijere Grandes Jorasses (Pointe Walker 4205 m) Pointe Whymper 4196 m, Pointe M. Croz 4108 m. i Pointe Margherita 4066 m). Nešto prije završnih skokova ledenjaka de Talèfre aux Egiralets (2229 m) ulazimo u stijenu Tour du Couvercle (2735 m) i preko izvanredno izведенog smjera punog željeznih klinova i ljestava stižemo na Refuge du Couvercle (2698 m) za 4 sata od Montanverta.

Uskoro polazimo na počinak. Noć je vrlo tamna, a oblaci, uz sve jači vjetar, gomilaju se sa svih strana, te ne obećavaju ništa dobra. Oko tri sata ujutro budi nas orkanski vjetar, koji nosi mnoštvo pahuljica mokrog snijega. Vidimo, da iz naše posljednje zamišljene ture na Aiguille Verte ne će biti ništa, te stoga ujutro, čim se je vrijeme malo popravilo, Tonček i ja izlazimo iz kuće i uspinjemo se po desnoj strani ledenjaka de Talèfre do visine od cca 3300 m. Odavde zaokrećemo ulijevo u zaledeni kamin, te preko prvih kamenih skokova zalazimo u lijeve raspuknute stijene tog žljeba, na kojima ima dosta novog snijega. Nakon nekih šest dužina užeta dolazimo na završetak žljeba

i malo sedlo (3497 m), odakle je krasan pogled na ledenjak de la Charpoua. Odmaramo se nakon ovog dosta napornog penjanja, te zatim preko izloženih granitnih blokova i vrlo strmog grebena te cca 6 metara visokog monolitnog kamena dolazimo na vrh Cardinala (3642 m) za 3,30 sata od Refuge du Couvercle. Na ovaj vrh prvi su se uspeli tom varijantom Pierre Chevalier i Guy Labour 10. rujna 1927. godine, a otada su ovim smjerom prošli samo malobrojni alpinisti, jer uspon važi kao vrlo težak, čak avanturistički (Louis Kurz: Guide de la chaîne du Mont Blanc, str. 170 br. 363a).

Vrijeme se je veoma poboljšalo, pa uživamo u prekrasnim vidicima u ovom kamenom i ledenom carstvu. Najimpozantnije nas se doimljу Grandes Jorasses sa svojom zaleđenom sjevernom stijenom i cijela skupina Aiguille Verte, koja se oko nas rasprostire svojim rastrganim vrhuncima, grebenima i ledenjacima. Prema jugozapadu promatrano skupinu Mont Blanca sa njegovom bijelom kupolom, te grupu Aiguilles de Chamonix.

Silazimo sa vrha lakšim putem te smo u podnevne sate opet na Refuge de Couvercle, gdje od opskrbnika dobivamo ceduljicu, da su naši drugovi krenuli natrag u Chamonix, što je uradila i većina planinara i alpinista. Nakon kraćeg odmora vraćamo se u dolinu, te dostižemo naše sudrugove na Mer de Glacu. Spuštajući se od Montanverta vidimo u dolini nakon toliko dana opet željeznici kako vozi. Spoznaja, da je prestao štrajk, raduje nas, te idući dan vršimo pripreme za polazak u Pariz, jer smo Tonček i ja kupili vozne karte do Pariza još u Zagrebu, iskorišćujući priliku, da za koju hiljadu dinara više vidimo i taj velegrad sa njegovim znamenitostima.

U srijedu 26. VIII. kupujemo za uspomenu par razglednica i ukusne planinarske znakove, te se oprštamo od Savojskih Alpa, koje su čas u suncu, čas u kišnim i snježnim oblacima. Navečer oko 19 sati sjedamo u brzi vlak, te preko Annecya, Aix les Bainsa, uz Lac de Bourget, preko Bourga i Dijona dolazimo ujutru u 7,15 sati u Pariz.

Tonček ostaje u Parizu samo dva dana, jer se mora žuriti u Zagreb na svoje radno mjesto, a ja ostajem pet dana, te iskorišćujem cijelo vrijeme za razgledavanje njegovih znamenitosti. Sve dane trčim naokolo, da me noge svojski bole, posjećujem muzeje, dvorce, galerije, Eifelov toranj i mnoge druge atrakcije. Stanujem besplatno kod jednog studenta, a hranim se uglavnom kruhom i bananama. Petog dana navečer i ja se spremim na povratak, te se preko Švicarske i Italije približavam kući. Već drugi dan ne jedem ništa, jer nemam novaca ni hrane. Pola dana zadržavam se u Milanu, a pola u Veneciji, da ih letimično pregledam, te sam konačno u srijedu 2. IX. popodne opet u Sežani. Radosno preuzimam novce položene na granici pri izlasku iz domovine, te hitam u kola za ručanje i jedem obilnu porciju kobasicu sa kruhom.

Navečer u 22.20 doveo me je Simplon-Orijent opet u naš bijeli Zagreb, nakon izbivanja od skoro punih 25 dana.

I sada, kada je prošlo već nekoliko mjeseci, ne mogu reći, da su stečeni utisci išta izbljedjeli. Dojmovi su veoma obilni, iskustva mnogobrojna, a cijela tura nezaboravna.

Špilje u ratu

Špilje, kao prirodne rijetkosti, pobuđuju u nama veliki interes ljepotom svojih ukrasa i zato se mnoge iskorištavaju kao prirodne atrakcije u turističke svrhe, od čega ima koristi narod i država. Učenjaka privlače svojim zakopanim sadržajem Zemljine i ljudske povijesti, prirodoslovca opet svojom osebujnom i ponajviše endemskom faunom ili florom i t. d.

Špilja je služila već pračovjeku za stan, a sve do današnjih vremena korištena je kao zaklon pred neprijateljem. Modernom čovjeku špilje su od ozbiljne vojničke vrijednosti u doba rata. Pokazalo se to u I. svjetskom ratu, naročito u borbama na našem primorskom kršu, na fronti Soče. Austrijanci su čak osnovali posebnu organizaciju od domaćih planinara i speleologa, koji su imali zadatku da pronalaze, istraže i prouče špilje, koje bi došle u obzir kod ratnih operacija. Špilje su, naime, doista vrlo pogodne kod pozicionog ratovanja, gdje je najvažnije zakloniti se, izbjegći ili barem umanjiti opasnost napada. Za onoga koji posjeduje jednu špilju predstavlja to nemalu prednost, jer može iskorištavati gotov prostor sa zakloništem, dok je drugi mora tek oteti neprijatelju ili priugotoviti sklonište dugotrajnim, polaganim i napornim radom sa pijućima, svrdlima i minama.

Naš je krš bogat prirodnim špiljama i one su istodobno prijatelj onome koji ih posjeduje, a neprijatelj onome koji ih nema.

Nađe li se u ratu jedna špilja, onda je valja što prije i što povoljnije iskoristiti, a tehničke trupe obavljaju radove adaptacije. I špilje sa tjesnim ulazom, vlažne, tamne, strašne, gdjekad i opasne doskora su osvijetljene. Nakon toga počinju odjekivati udarci željeznih batova i tutnjava eksplozija mina, pa za kratko vrijeme nestaje tisućgodišnji rad prirode, jer se uklanaju zapreke od siga i ruše se stalaktiti i stalagmiti. Dakako da je to od strane zaštite prirodnih rijetkosti velika šteta, ali ako to zahtijevaju interesi obrane domovine, tada se valja pomiriti s takvom činjenicom. Odbijeni stalagmiti služe za potporanj stolu ili klupi. U špilju se uvozi cement i željezo, pa se te, isprva neprijatne prostorije, pretvaraju u sigurne nastambe, skladišta, skloništa električnih i telefonskih centrala. Unutra se smještavaju radionice i bolnice, unutra se može mirno raditi, kao da je udaljenost od prvih linija nekoliko kilometara, a ne možda kojih desetak metara. Dakle nema sumnje da špilje mogu imati široku primjenu kod ratnih operacija, jer su vrlo prikladne ne samo za skloništa, nego mogu služiti i kao baze za navale. Pribijeni otvori služe za mitraljeze sa reflektorma, što se izvana ni malo ne primjećuje. Dakako da su to upravo idealna mjesta za spremište ratnog materijala, za streljivo, benzin i drugo. U pomanjkanju vode, što se osjeća naročito u krškim krajevima, špilje su izvrstan rezervoar zdrave, hladne i pitke vode. Onaj tko znade dobro iskoristiti špilju, prilagoditi je zgodno za razne svrhe, postizava pojačanje terena te zaštite svojih snaga i sredstava, dok u defanzivi pruža lakše dug otpor.

No pored svojih prednosti i koristi koje pružaju špilje kao sigurna skloništa, imaju one i svojih nedostataka: teško se postizava da bi se svi na jedan znak povukli i napustili sklonište. Jedan jedini ulaz, kako ga ima većina špilja, može biti lako blokiran, bilo vatrom ili materijalom, pa se sklonište

u takvom slučaju pretvara u — klopku. Istina, gdje je to moguće, prave se umjetni ulazi, u proporciji kako se špilja približava prvim linijama.

Iako u špiljama vlada svježi zrak, on ipak nije dovoljan za mnogo ljudi odjednom, zato se moraju probiti umjetni dimnjaci sa ventilatorima.

Pada li ulaz jako strmo ili okomito prema dolje, ili ako se teško zatvara, ili je okrenut prema neprijatelju, onda se pretvara u odušak za uzduh, dok se izgrađuje drugi, kosi ulaz. Budući da su ovakve prirodne prostorije od velike koristi, to se uvijek isplati nešto više žrtvovati i poduzimati zamašnije radove.

Sa svoda špilja kaplje voda cjednica, pa se zato pravi zaštita od krovne ljepenke ili eternita, a odviše slabi svodovi ili stijene osiguravaju se potpornjima ili žbukom. Često se u šupljinama skromnih proporcija, ali prikladnih oblika, mogu urediti skloništa za čitave bataljone sa svim potrebnim udobnostima: rasvjeta, voda, kuhinja, prostorija za oficire, telefonska centrala, kreveti i nužnici. Visoke špilje uređuju se na više katova, na stupovima od armiranog betona, spojenih željeznim traverzama ugrađenim u stijene. U svakom katu su kreveti poredani jedan iznad drugoga.

Bolnice služe za prvi pregled, za liječenje i oporavak. I dok neprijateljska artiljerija nemilosrdno tuče okolinu, bolesnici i ranjenici su na sigurnome.

Tek po svršetku I. svjetskog rata moglo se u pravom smislu rezimirati opseg radova, pripreme i uspjesi, kod Talijana i kod Austrijanaca. Naišlo se je na prava iznenađenja raznolikih instalacija. Dosta je bilo letimično pregledati krajeve gdje su se vodile borbe. Ne radi se tu možda samo o malim špiljama ili brlozima, nego tu ima i špilja većih dimenzija. Tako je špilja Sv. Mihovila, sjeveroistočno od Gorice, duga 270 m, izgrađena za smještaj 8 topova od 140 mm. Špilja na Olmeti kod Brestovice, jugoistočno od Gorice, duga 181 m, namijenjena također za topove od 149 mm. Od ulaza špilje divan je pogled na Soču, od Gorice do mora i na furlandsku nizinu. U dugačkom hodniku izdubeno je u živom kamenu više udubina, namijenjenih za ljude, topove i materijal. U neke kiklopske i strme špilje moralо se dovlačiti topove pomoću vitla. Kod Dutovlja su tri špilje međusobno spojene željezničkim kolosijekom pa su vagoni vozili kroz špilje ratni materijal, vani se okretali i ponovno se vraćali u špilje.

U jednom talijanskom skloništu nađene su brojne sobice, cementirane i obložene sagovima, što odaje doista prepotentan luksus. U jednoj drugoj špilji izgradili su lijep atrij sa upravo elegantnim stubištem, dok se u blizini nalazila dobro sakrivena i zaštićena osmatračnica. U Tarnovskom Gozdu ima špilja Ledenica, pravo čudo svoje vrsti, sa potpunim postrojenjem lokalne industrije leda, koja je cvala prije umjetnog leda. Odavde se vadio led u velikim količinama za potrebe bolnica i drugo. Iz špilje Sv. Ivana Devinskog vodocrp je crpio vodu iz 53 m duboke jame, koja je u vezi sa rijekom Timavom. Pretistorijska »Pećina na Leskovcah«, nedaleko Samatoze kod Nabrezine, duboka 42 m, a duga 216 m, nekoć nastavana od pračovjeka, što dokazuju razne iskopine, sadrži mnogo vode cjednice. Tu su vodu crpili i odvodili cementnim kanalom u umjetni bazen od 40 m^3 zapremine. Na taj način doskočilo se nestičici vode u kršu.

Kako su Austrijanci dobro iskorištavali naše špilje, koje Talijani nisu poznivali, dokazuje jedan članak, koji je izašao u milanskim novinama u jeseni 1916. godine, a glasi: »Sablasna vojska. Na više mjesta fronte došlo je do čudnovatih pojava. Bubnjarska vatrica iz naših topova razorila je sva utvrđena mjesta i svaki je kvadratni metar dobio pogodak od artiljerije. Kad je pješa-

dija prešla u navalu, odjednom su iz ruševina iskrasle neprijateljske mase. I ondje, gdje je bilo sve razoren, svaki život uništen, odjednom su se pokazali svježi bataljoni, upravo tajnom čarolijom i naoružani brojnim strojnicama. Prava sablasna vojska! Iako su naše izvidnice prije toga istražile teren i nisu našle nikakvo živo biće. Štaviše, kad su naše glavnine napredovale, najednom je neprijatelj neprimjetno iskrasnuo iza njih ili ih je napao postrance, što je čudnovata, upravo tajnovita pojava. Kakve su to čarolije protiv nas?« Dakle, te »čarolije« bile su krške špilje, za koje Talijani nisu znali.

Špilje su igrale vidnu ulogu i u posljednjim NO borbama, jer su također služile za skloništā, bolnice i skladišta. U njima je boravio i Vrhovni štab sa Maršalom Titom, na pr. špilja u Boroviku, na otoku Visu, špilja kod Drvara, te kod Kladnja u Bosni, dok je jedna bolница bila uređena u špilji Srednje gore, između Udbine i Metka. I Nijemci su upotrebili Postojnsku špilju za svoje skladište benzina. Međutim nisu znali da se u tu špilju može ući sa tri strane. Tako su slovenski partizani ušli unutra jednim pokrajnjim ulazom i zapalili benzin. Dakako da je od dima bio oštećen prednji dio špilje.

Najposlijе, špilje su služile kao skloništa pučanstvu za dulje vrijeme pred bombardiranjem i avionskim napadima ili su unutra skrivali svoju imovinu, živež i stoku, pred okupatorima.

Tragovi rata nađeni su u mnogim špiljama, jer je ostalo dosta eksploziva, municije i bombi. Na pr. u Gornjoj Cerovačkoj špilji kod Gračaca nađeno je talijansko oružje i jedna nagazna mina, ostavljena nasred hodnika među kamenjem. U špilji Devnjači, u Vel. Paklenici našao sam dosta municije, a isto tako i u Janečekovoj špilji na Plitvičkim jezerima i dr. Zato valja biti na oprezu pri posjetu ovakvih špilja.

No špilje su rabili u ratu i u davnijim vremenima, pa nam je iz povijesti poznato o tom više primjera. Vitez Erazmo Lueger sagradio je »špiljski grad« na visokoj pećini sjeveroistočnog obronka Nanosa, u blizini Postojne. Pećinska stijena je od prirode, takoreći probijena poput čelija, tako da tamo leže komore i rovovi pomiješani jedan iznad drugoga, odozdola do gore. Zamjećuje se samo pet otvora, dok zapravo ima devet pećinskih slojeva, izgrađenih na katove. Najveći je otvor onaj, kojeg zauzimlje sam grad, po kojem je i mjesto dobilo ime Lueg ili slovenski Predjama. Najčudnovatiji je najdonji otvor, kroz koji nestaje potok Lokve, koji nakon podzemnog toka od nekoliko sati izlazi u Ipavskoj dolini pod imenom Ipave.

Od starog srednjovjekovnog grada postoje tek razvaline, a sadanji su grad sagradili grofovi Coronini godine 1580. Od 1846. pa do narodnog oslobođenja bio je vlasnikom grada knez Windischgrätz iz Planine. Za NOB-e i u toj su se špilji sklanjali partizani pred Nijemicima.

U jednoj špilji na donjem Dunavu sklonio se g. 1692. kapetan d'Arnau sa 100 ljudi te je zadržavao tursku vojsku od više tisuća ljudi. God. 1788. utvrdilo se u istoj špilji 250 mađarskih vojnika, koji su zadržavali vojsku od 10.000 ljudi.

Na lijevoj obali rijeke Salzach, 25 km južno od grada Salzburga leži jedna špilja, koja se i danas nazivlje Kroatenhöhle, dakle Hrvatska špilja. Duga je oko 120 m, a prema rijeci Salzach zatvorena je kamenim zidom sa puškarnicama. God. 1742. sklonili su se naime u špilji hrvatski strijelci i branili cestu. Bilo je to za austrijskog posljednjeg habsburškog cara Karla VI. (1740). Tada je prema pragmatičkoj sankciji, nakon što je izumrla muška loza, trebala doći na prijestolje Marija Terezija, čemu se je protivio bavarski knez Karlo Albert.

u takvom slučaju pretvara u — klopku. Istina, gdje je to moguće, prave se umjetni ulazi, u proporciji kako se špilja približava prvim linijama.

Iako u špiljama vlada svježi zrak, on ipak nije dovoljan za mnogo ljudi odjednom, zato se moraju probiti umjetni dimnjaci sa ventilatorima.

Pada li ulaz jako strmo ili okomito prema dolje, ili ako se teško zatvara, ili je okrenut prema neprijatelju, onda se pretvara u odušak za uzduh, dok se izgrađuje drugi, kosi ulaz. Budući da su ovakve prirodne prostorije od velike koristi, to se uvijek isplati nešto više žrtvovati i poduzimati zamašnije radove.

Sa svoda špilje kaplje voda cjednica, pa se zato pravi zaštita od krovne ljepenke ili eternita, a odviše slabi svodovi ili stijene osiguravaju se potpornjima ili žbukom. Često se u šupljinama skromnih proporcija, ali prikladnih oblika, mogu urediti skloništa za čitave bataljone sa svim potrebnim udobnostima: rasvjeta, voda, kuhinja, prostorija za oficire, telefonska centrala, kreveti i nužnici. Visoke špilje uređuju se na više katova, na stupovima od armiranog betona, spojenih željeznim traverzama ugrađenim u stijene. U svakom katu su kreveti poredani jedan iznad drugoga.

Bolnice služe za prvi pregled, za liječenje i oporavak. I dok neprijateljska artiljerija nemilosrdno tuče okolinu, bolesnici i ranjenici su na sigurnome.

Tek po svršetku I. svjetskog rata moglo se u pravom smislu rezimirati opseg radova, pripreme i uspjesi, kod Talijana i kod Austrijanaca. Naišlo se je na prava iznenađenja raznolikih instalacija. Dosta je bilo letimično pregledati krajeve gdje su se vodile borbe. Ne radi se tu možda samo o malim špiljama ili brlozima, nego tu ima i špilja većih dimenzija. Tako je špilja Sv. Mihovila, sjeveristočno od Gorice, duga 270 m, izgrađena za smještaj 8 topova od 140 mm. Špilja na Olmeti kod Brestovice, jugoistočno od Gorice, duga 181 m, namijenjena također za topove od 149 mm. Od ulaza špilje divan je pogled na Soču, od Gorice do mora i na furlandsku nizinu. U dugačkom hodniku izdubeno je u živom kamenu više udubina, namijenjenih za ljude, topove i materijal. U neke kiklopske i strme špilje moralo se dovlačiti topove pomoću vitla. Kod Dutovlja su tri špilje međusobno spojene željezničkim kolosijekom pa su vagoni vozili kroz špilje ratni materijal, vani se okretali i ponovno se vraćali u špilje.

U jednom talijanskom skloništu nađene su brojne sobice, cementirane i obložene sagovima, što odaje doista prepotentan luksus. U jednoj drugoj špilji izgradili su lijep atrij sa upravo elegantnim stubištem, dok se u blizini nalazila dobro sakrivena i zaštićena osmatračnica. U Tarnovskom Gozdu ima špilja Ledenica, pravo čudo svoje vrsti, sa potpunim postrojenjem lokalne industrije leda, koja je evala prije umjetnog leda. Odavde se vadio led u velikim količinama za potrebe bolnica i druge. Iz špilje Sv. Ivana Devinskog vodocrp je crpio vodu iz 53 m duboke jame, koja je u vezi sa rijekom Timavom. Pretistorijska »Pećina na Leskovcah«, nedaleko Samatoze kod Nabrezine, duboka 42 m, a duga 216 m, nekoć nastavana od pračovjeka, što dokazuju razne iskopine, sadrži mnogo vode cjednice. Tu su vodu crpili i odvodili cementnim kanalom u umjetni bazen od 40 m^3 zapremine. Na taj način doskočilo se nestasici vode u kršu.

Kako su Austrijanci dobro iskoristivali naše špilje, koje Talijani nisu poznавали, dokazuje jedan članak, koji je izašao u milanskim novinama u jeseni 1916. godine, a glasi: »Sablasna vojska. Na više mjesta fronte došlo je do čudnovatih pojava. Bubnjarska vatrica iz naših topova razorila je sva utvrđena mjesta i svaki je kvadratni metar dobio pogodak od artiljerije. Kad je pješa-

dija prešla u navalu, odjednom su iz ruševina iskrisle neprijateljske mase. I ondje, gdje je bilo sve razoren, svaki život uništen, odjednom su se pokazali svježi bataljoni, upravo tajnom čarolijom i naoružani brojnim strojnica. Prava sablasna vojska! Iako su naše izvidnice prije toga istražile teren i nisu našle nikakvo živo biće. Štaviše, kad su naše glavnine napredovale, najednom je neprijatelj neprimjetno iskrisnuo iza njih ili ih je napao postrance, što je čudnovata, upravo tajnovita pojava. Kakve su to čarolije protiv nas?« Dakle, te »čarolije« bile su krške špilje, za koje Talijani nisu znali.

Špilje su igrale vidnu ulogu i u posljednjim NO borbama, jer su također služile za skloništa, bolnice i skladišta. U njima je boravio i Vrhovni štab sa Maršalom Titom, na pr. špilja u Boroviku, na otoku Visu, špilja kod Drvara, te kod Kladnja u Bosni, dok je jedna bolница bila uređena u špilji Srednje gore, između Udbine i Metka. I Nijemci su upotrebili Postojnsku špilju za svoje skladište benzina. Međutim nisu znali da se u tu špilju može ući sa tri strane. Tako su slovenski partizani ušli unutra jednim pokrajnjim ulazom i zapalili benzin. Dakako da je od dima bio oštećen prednji dio špilje.

Najposlijе, špilje su služile kao skloništa pučanstvu za dulje vrijeme pred bombardiranjem i avionskim napadima ili su unutra skrivali svoju imovinu, živež i stoku, pred okupatorima.

Tragovi rata nađeni su u mnogim špiljama, jer je ostalo dosta eksploziva, municije i bombi. Na pr. u Gornjoj Cerovačkoj špilji kod Gračaca nađeno je talijansko oružje i jedna nagazna mina, ostavljena nasred hodnika među kamjenjem. U špilji Devnjači, u Vel. Paklenici našao sam dosta municije, a isto tako i u Janečekovoj špilji na Plitvičkim jezerima i dr. Zato valja biti na oprezu pri posjetu ovakvih špilja.

No špilje su rabili u ratu i u davnijim vremenima, pa nam je iz povijesti poznato o tom više primjera. Vitez Erazmo Lueger sagradio je »špiljski grad« na visokoj pećini sjeveroistočnog obronka Nanosa, u blizini Postojne. Pećinska stijena je od prirode, takoreći probijena poput čelija, tako da тамо leže komore i rovovi pomiješani jedan iznad drugoga, odozdola do gore. Zamjećuje se samo pet otvora, dok zapravo ima devet pećinskih slojeva, izgrađenih na katove. Najveći je otvor onaj, kojeg zauzimlje sam grad, po kojem je i mjesto dobilo ime Lueg ili slovenski Predjama. Najčudnovatiji je najdonji otvor, kroz koji nestaje potok Lokve, koji nakon podzemnog toka od nekoliko sati izlazi u Ipavskoj dolini pod imenom Ipave.

Od starog srednjovjekovnog grada postoje tek razvaline, a sadanji su grad sagradili grofovi Coronini godine 1580. Od 1846. pa do narodnog oslobođenja bio je vlasnikom grada knez Windischgrätz iz Planine. Za NOB-e i u toj su se špilji sklanjali partizani pred Nijencima.

U jednoj špilji na donjem Dunavu sklonio se g. 1692. kapetan d'Arnaud sa 100 ljudi te je zadržavao tursku vojsku od više tisuća ljudi. God. 1788. utvrdilo se u istoj špilji 250 mađarskih vojnika, koji su zadržavali vojsku od 10.000 ljudi.

Na lijevoj obali rijeke Salzach, 25 km južno od grada Salzburga leži jedna špilja, koja se i danas nazivlje Kroatenhöhle, dakle Hrvatska špilja. Duga je oko 120 m, a prema rijeci Salzach zatvorena je kamenim zidom sa puškarnicama. God. 1742. sklonili su se naime u špilji hrvatski strijelci i branili cestu. Bilo je to za austrijskog posljednjeg habsburškog cara Karla VI. (1740). Tada je prema pragmatičkoj sankciji, nakon što je izumrla muška loza, trebala doći na prijestolje Marija Terezija, čemu se je protivio bavarski knez Karlo Albert.

Za tih ratova Bavarci su provalili čak do ceste, ali su ih Hrvati odbili. Tako i ovdje imamo jedan dokaz kako su Hrvati proljevali svoju krv u tuđini i za tuđina.

God. 1809. služila je ta ista špilja u obrani zemlje u borbi sa Francuzima. Današnje utvrđenje špilje potječe iz god. 1832.—36.

Kod nas ima mnogo špilja, koje su bile zazidane, a zovu ih »zbjeg«, jer se unutra narod »zbježao«, a potječu iz XV. vijeka, iz doba osmanlijskih provala. Bile su to idealne obrambene špilje, a najviše ih imamo na Kordunu, Lici te u Bosni i Dalmaciji.

Prema iznesenom, vidi se da vrijednost istraživanja naših špilja ne leži samo u geološkom, hidrološkom, paleontološkom, arheološkom i biološkom ispitivanju, njihova važnost nije samo od turističke i gospodarske nego evo i od vojničke vrijednosti.

Dr. Aleksandar Vrbaški, Osijek

Prae skije na Durmitoru

Posljednji su traci februarskog sunca jedva probijali oblačnu koprenu, kada smo, vozeći se autom iz Rudog, niže Rudnice ugledali prvi put prostranu i prično pustu nepošumljenu dolinu Čehotine na mjestu, gdje leži sresko mjesto Pljevlja. Zabačeno mjesto sa krvudavim uličicama, tipična je mješavina snažnog ostatka turskih elemenata sa zapadnim. Tu smo zanoćili.

Bilo je to u drugoj polovini veljače 1933. godine, kada smo nas trojica Zagrepčana, članova Skijaškog kluba Zagreb i Hrvatskog planinarskog društva središnjice Zagreb, krenuli na put, da upoznamo zimske ljepote Durmitora. Bili smo u dobroj kondiciji i dobro uigrana trojka: Ivo Levačić, Đuro Crnadak i ja.

Slijedećeg dana čekao nas je težak posao. Htjeli smo u jednom danu prijeći udaljenost od Pljevalja do Žabljaka pod Durmitorom. To je značilo od Pljevalja sa 750 m uspeti se do preko 1300 m na visoravan Kosanice i Bitina, zatim spust u kanjon Tare na 600 m, pa opet na 1420 m do Žabljaka. Trebalo je prevaliti toga dana preko 45 km. Ceste tada još nije bilo, osim oko 10 km od Pljevalja do Odžaka. Zato smo još iste večeri predali dio naše spreme i hrane kršnom i žilavom gorštaku Nurku, koji je još iste večeri krenuo sa svojim konjčetom prema Žabljaku, noseći na samaru uz poštu i naš prtljag.

Iz Pljevalja krenuli smo idućeg jutra u 2 sata. Prvih nekoliko kilometara prevezao nas je auto po cesti, koja vodi za Odžak. Nismo mogli daleko s autom zbog snijega. Bilo je dosta hladno jutro. Zamisljeni zbog predstojećeg nepoznatog nam i teškog puta, sa teškim naprtnjačama na ledima, krenuli smo po mraku, odmah sa skijama na nogama prema Potpeći, uspinjući se sve više, tako da nas je počeo probijati znoj. Prvi traci jutarnjeg sunca pozdravili su nas na svijetlim, otvorenim i dosta strmim ledinama Crnoborja, ukrašenim lijepim primjercima borova. Domaći su nas nekako čudno gledali, što tako rano u zoru gacamo po snijegu, ovako neobično opremljeni daskama i motkama. K tomu još Đuro je nosio sa sobom pušku. Kao oduševljen lovac nadoao se naići na koju krupniju divljač. Bio je loše sreće. Nismo vidjeli ni traga divljači, a kamoli živu! Nismo se obazirali ni na koga, već smo išli naprijed. Brzo smo se bez

stanke uspinjali i napredovali preko Vlahovića, između Glavice i Mrčajevca, najprije strmo a kasnije blaže, ostavljajući lijepu Kraljevu Goru nadesno. Presjekli smo gornji rub bijelog i prostranog Kosaničkog polja i prešli na Bitine. Tu je već izrazita visoravan. Odmičemo još brže prostranim valovitim lивадama, obrubljenim krasnim crnogoričnim šumama. Nismo pravo ni primjetili, kako se nebo naoblačilo i vrijeme pogoršalo. Istom nagli vjetar sa snježnom mečavom, podsjetio nas je na opasnost. No srećom trajalo je nevrijeme jedva pola sata. Postepeno se sunce počelo probijati kroz oblake. Zastali smo prvi put na kratki odmor, pojeli neku malenkost i naranču, zagladili vosak na skijama, jer smo dosegli najveću visinu visoravni (1330 m), i nastavili ustrajno naš put.

Ma da je vrijeme bilo promjenljivo i dosta slabo i vidljivost ograničena, mi smo se dobro i lako snalazili na terenu. To je u prvom redu zasluga nekih poznavalaca durmitorskog kraja od kojih smo još u Zagrebu prikupili mnogo dragocjenih podataka. Ovo osobito vrijedi za našeg otkrivača Durmitora dra B. Gušića, koji nam je uz izdašne i točne opise kao i mnogim fotografijama učinio kraj toliko poznatim, da smo se ovdje osjećali često kao kod kuće. Kartom i kompasom služili smo se više radi kontrole, nego iz nevolje.

Uskoro smo ugledali u nevelikoj daljini duboko zasnježeni, rastrgani masiv Durmitora. Onako obavijen tmurnim oblacima izgledao nam je još ogromniji i moćniji. Odmah nam je išlo brže i lakše. Svakako i zato, jer se išlo po visoravni, najviše nizbrdo. Skije su šuštale i parale duboki i suhi snijeg, tako da smo se za čas našli pred amfiteatralnim proširenjem kanjona Tare kod Levertare. Krasan je bio pogled sa tih visina prema Tari, koja kao zelena guja bučno vijuga kroz uski kanjon, dubok oko 1000 m. Negdje u polovini kanjona skinuli smo skije, jer više nije bilo dovoljno snijega, i produžili pješice prema drvenom mostu na divljoj i brzoj Tari. Tu je još do godine 1912, bila državna granica između turskog Sandžaka i slobodne Crne Gore. S onu stranu mosta, u maloj »kafanici«, bio nam je prvi veći odmor, pa smo se izdašno najeli i pilj, dobrog mlijeka.

Nakon odmora od jednog sata, krenusmo uz strminu prema Pirlitoru. Snijega je na ovoj strani bilo mnogo, ali smo radije išli pješice, jer nas je kroz razmjerno tjesan usjek Petrovice, između Trgilja i Crnog Vrha, vodila dobro ugažena i tvrda prtića. Vrijeme se pogoršavalo, nebo naoblačilo i osjetno je zahladilo. Uspinjući se uz strminu, pridružilo nam se nekoliko seljaka iz Njegobuđa, koji su se vraćali svojim kućama. Sa mnogo interesa pregledavali su našu opremu, osobito skije, koje su prvi put u životu vidjeli, i zapitkivali kako i od čega se izrađuju, kako ih se upotrebljava u vožnji, kako se njima ravna, i slično. Tako smo se u razgovoru i šali brzo uspeli do Pirlitora, 1250 m visoke uzvisine, toga još prethistorijskog utvrđenja, a na kojem je i prema našim narodnim pjesmama stajala u srednjem vijeku kula Vojvode Momčila, grad

... »u ledu i snijegu,
»kad pogledaš s grada iznad sebe,
»ništa nemaš lijepo vidjeti
»već bijelo polje Durmitoru
»okićeno ledom i snijegom
»usred ljeta, kao usred zime;
»kad pogledaš strmo ispod grada,
»mutna teče Tara valovita,
»ona valja drvlje i kamenje, ...

Uspevši se na rub visoravni, ugledali smo pred nama ogromnu bijelu prostranstvo. To je područje Drobnačkih jezera, koje se prostirlo između dva velika planinska masiva: Sinjajevine istočno a Durmitora zapadno. Potonjeg jedva da smo nazirali među tmastim masama oblaka, koje su se valjale sa jugozapada i nagovještavale temeljito pogoršanje vremena. Nažalost pratilo nas je gotovo za cijelo vrijeme boravka na Durmitoru dosta loše vrijeme. No i taj loš vremenski predznak nije nam pomeo raspoloženje. Navukli smo skije i požurili

Durmitor: Minin Bogaz (2402 m) gledan sa Čvorova Bogaza

prema zapadu preko Međužvalja, jer više nije preostalo mnogo vremena do mraka. Do Žabljaka trebalo je prevaliti još preko 10 km, sa 200 m visinske razlike. Kod Čiperovače prestigli smo Nurku. Makar je snijeg bio prilično tvrd, ipak nije mogao izdržati težinu natovarenog konjčeta, pa je zapinjao. Počeo je padati sitni snijeg nošen hladnim vjetrom, koji nam je, šibajući nas u lice, usporavao napredovanje. Bili smo već dosta umorni, pa smo željno iščekivali naš dnevni cilj Žabljak. Konačno smo kroz snježnu vijavicu u 17,30 sati ugledali prve kuće i karakterističan drveni zvonik Žabljaka. Odlanulo nam je, jer smo sada znali da smo na cilju. Smjestili smo se dobro kod gostoljubivog učitelja Veljka Durkovića, koji je već bio obaviješten o našem dolasku.

Stanovnici Durmitora nisu do tada vidjeli ni skija ni skijaše. Mnogi nisu ni čuli za njih. Zato nas nije iznenadio živi interes, kojeg smo pobudili kod domaćih. Još prije našeg dolaska, poslali smo učitelju Veljku par skija. Čekao je na naš dolazak da ih oproba. Iznenadili smo se kada smo vidjeli u Žabljaku pored ovih, još jedan par skija. Učitelj Ljuboje Vuković izradio je skije po uzoru poslanih. Bile su iz borovine. Savijanje na prednjem kraju skija riješio je tako, da je sa limom pričvrstio komadić dašćice ukoso.

Veliko je bilo veselje, kada su ovi učitelji prohodali s nama na skijama. Bili su vrlo vješti i izdržljivi, pa su brzo napredovali. Nije dugo potrajalo, i mješovita ekipa je bila sposobna za prvi zajednički izlet. Pošli smo zajedno na vrh Javorovače, 1529 m visoke uzvisine južno od Žabljaka. Tu nam se pružala izvanredna panorama. Sa jedne strane durmitorski masiv, upravo razbacana gomila njegovih najviših vrhova, među kojima su se naročito isticali nama najbliži: Savin Kuk, Šljeme, Međed i drugi, koji se naglo, kao odsječeno sa visokih ravni na kojima stojimo, uzdižu još kojih 1000 m naviše. Sa druge

Durmitor: Prema Ćvorovom Bogazu

se strane uzdiže blaže i postepenije masiv Sinjajevina. Najprije Kučajevica pa Orujica, i sve dalje i više do preko 2200 m nadmorske visine, izmjenjujući na svojim izduženim kosama prostrane čistine sa šumama. Nešto podalje na sjeveru, pružila se glomazna i jednolična Ljubišnja sva u bjelini, koja dosije u Velikoj Ljubišnji 2238 m nadmorske visine. Razdvaja je od naše visoke površi, sa koje je gledamo, duboko urezana riječna klisura Tare, oko 1000 m naniže. Sva ova čudesna plastika obavijena je debelim bijelim snježnim plastirom — kao u kakvoj priči.

Visina snijega je u ovom kraju kroz nekoliko zimskih mjeseci tolika, da je kroz to vrijeme gotovo nemoguć svaki promet. Vidjevši prvi put skijaše i skije domaći su zato odmah uočili praktičnu vrijednost skija kao saobraćajnog sredstva. Na bezbroj pitanja o skijama, o skijašima, o skijaškom sportu i mnogo drugo štošta, morali smo odgovarati radoznalim, bistrim i kršnim goršacima ovih planina. Nakon nekoliko dana »skijaškog tečaja«, učitelji Veljko i Ljuboje moradoše službeno na srez u Šavnik. Sa oduševljenjem i ponosom krenuše iz Žabljaka na skijama. Mi smo ih ispratili do sela Virak. Sa njima je pošao i pop Šaulić, gazeći pješice veoma dubok snijeg. Morao je odustati od puta, jer nije imao skije.

Kada su mještani saznali, da namjeravamo zaći u Durmitor i penjati se na vrhove, smatrali su to nemogućim. Uporno i usrdno su nas odvraćali od toga nauma. »Nitko živ — rekoše — nije u to vrijeme pokušao zaći u planine! Ne vrijede vam ni skije ni druge đavolije. Satrt će vas zima, snijeg i usovi!« Jednog poslijepodneva, kao za odmor, »livadarili« smo na padinama Pitomina, nasuprot Žabljaku. Sjatiše se mještani Žabljaka i Pitomina, naročito mlađarija. Promatrali su nas uz burne poklike i komentare. To, i hrabar pothvat njihovih učitelja Veljka i Ljuboje na skijama za Šavnik, probilo je led. Počeli su

Uspon na Čvorov Bogaz

vjerovati, da smo u stanju zaći u Durmitor, ali da bi bilo bolje, neka ne idemo, jer su opasnosti velike.

Odlučili smo da pokušamo uspeti se na Bobotov Kuk, najviši vrh Durmitora, visok 2522 m. To smo planirali još u Zagrebu, i ponijeli zimsko-alpinističku opremu. Vrijeme se popravljalo, magle se počele trgati. Odredili smo slijedeći dan za uspon. Još istog dana krenuli smo na izviđanje puta, da bi idućeg dana lakše i brže napredovali. Krenuli smo put Crnog jezera. Onako zaledeno i pokriveno debelim slojem snijega, više je ličilo na veliku livadu usred guste šume, nego na jezero. To je zimska soubina svih planinskih jezera, osobito onih, koja su na neobraštenim terenima. Često ih se zimi uopće ne može pronaći. Produžujemo oko 200 m uz Mlinski Potok. Kod mline skrećemo oštro i strmo na lijevo, uobičajenom stazom za katune Lokvice, kroz duboko zasnjene stabla guste i visoke crnogorične šume. Od staze se nije ništa vidjelo, tek smo je naslućivali. Nakon kojih pola sata uspona kroz tu divnu šumu kao među kulisama, skrenuli smo, i ne znajući za to sa staze nešto udesno, jer smo težili što prije uspeti se i izaći izvan šumske granice, radi bolje orientacije. Snijeg je dosta rahli i skije gaze prilično duboko. Prolazimo tanak šumski pojaz rijeških bukava i već nam se sa lijeve strane pojavljuju zasnježene i blistave

zaleđene strmine ogromnog Međeda. Razdvajaju nas Lokvice, izdužena i duboka dolina glacijalnog porjetla. Poludesno pred nama izvija se Obla Glava. Mi se moramo držati više lijevo od nje. Uspinjali smo se »cuckima« u pravcu katuna Lokvice dosta lako i brzo krasnim, kao zalivenim, bijelim, raznolikim i promjenljivim strminama i plohami, presijecajući naizmjene čas strme kosine, koje još jedva zadržavaju snijeg da se ne odroni, čas penjući se uz grebenske kose. Lijevo dolje ostavljamo Duboki Dô i Indine Dolove. Katunima nije bilo ni traga. Duboko su bili pokriveni snijegom. Odavle smo produžili još strmije prema malom sedlu između obje kupe Čvorovog Bogaza, dokle smo toga dana kanili doprijeti. Snijeg postaje sve bolji, oko 15 cm pršića na solidnoj i čvrstoj podlozi, dubokoj gdjegdje i po nekoliko metara. Lako izlazimo na sedlo i na sam istočni vrh Čvorovog Bogaza (2180 m).

Očarani smo vidikom. Rastrgani ostaci oblaka gone se među zasnježenim i zaleđenim divovima Đurđmitora. Tu je glomazna grdosija Međeda (2280 m), koja nam sa ove strane otkriva cijelu dužinu svog grebena sa glavnim vrhovima, počevši od Velike Previje do pred Orin Katun. Slijedi Terzjin Bogaz (2220 m), kao neki mladi brat među moćnjima: Međedom, Bandijernom (2400 m), i Šljemenom (2477 m). Dalje se redaju sve viši i oštiri vrhovi. Tu je markantni šiljak glavnog vrha Minina Bogaza (2402 m) sa svojim sporednim rastrganim vršcima. Od Lučine Previje naglo i ponosno se diže najveći div među njima Bobotov Kuk (2522 m), okrenuvši nam svoju impozantnu zaleđenu sjeveroistočnu stijenu, koja se sa trouglastog vrška okomito ruši oko 300 m u Valoviti Dol. Desno nam zatvara daljnji vidik strma padina Rbatine (2400 m), na koju se naslanja Čvorov Bogaz blizu Oble Glave (2320 m). Neposredno pred nama ispriječio se bijeli greben, koji razdvaja duboki i uski Biljegov Dô od Valovitog Dola i kao da nam ne da pristupiti glavnim velikanima. Nismo odmah ni primijetili Crvenu Gredu, kako sa svojom krasnom markantnom raznobojnom jugoistočnom stijenom proviruje desno iza Oble Glave. Iza nas, prema sjeveru i istoku, daleko se pruža izvanredan vidik preko Žabljaka prema bijelim zatalasanim površinama Sinjajevine i planinâ Sandžaka preko Tare.

Teško je riječima opisati utiske koje ostavlja ljepota plastičnih masa trijaskih sedimenata ovih planina, ovako zasutih snježnim plaštem. Neopisive su ljepote oblika, igre boja i sjena, snježnih, ledenih i stjenovitih ploha ovih ispreturenih gromada, kako smo ih sa tog mjesta upravo pohlepno primali, obasjanih tracima kasnog poslijepodnevnog februarskog sunca! Uživam kao rijetko kada. Snimamo, istražujemo i utvrđujemo daljnje uspanske pravce za sutra, okrepljujemo se užinom, i opet uživamo. Gotovo nam se ne ide natrag. Ipak vrijeme je da se vratimo, jer nas sutra čeka još veliki dan.

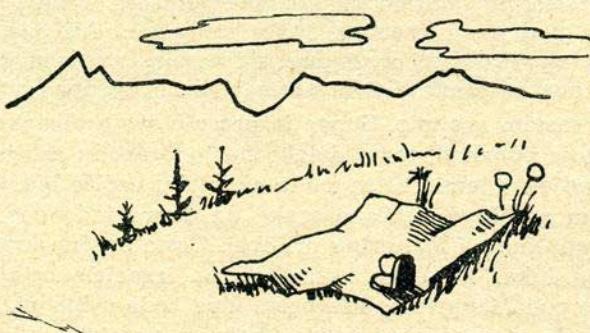
Sput sa vrha Čvorovog Bogaza bio je izvanredan. Snijeg podatljiv da već ne može više. Osim toga vidimo dobro naš usponski trag, pa ne treba da tražimo smjer. U velikim lukovima letimo u »non stop« vožnji niz strme i promjenljive padine. Svaki čas nova situacija, novi problem. Jedva se i čuje šištanje skija, koliko je snijeg lagan i prhak. Ivo juri prvi, ne možemo ga stići. Kroz šumu ide znatno sporije. Ipak smo za nepunih pola sata bili na Mlinskom Potoku. Kada sam jednom poslije gledao taj teren ljeti, nisam mogao vjerovati da je zima u stanju zasnježiti i zaliti onako razbacani i ispresijecani krš oko Čvorovog Bogaza, na kojem smo mogli tada tako lijepo skijati.

Na našu veliku žalost, u sitne sate pred zoru idućeg dana, spustila se gusta i neprodorna magla kao mljeko. Kasnije je počeo padati gusti snijeg, i vrijeme se istom nakon nekoliko dana počelo smirivati. Morali smo odustati od naše na-

kane da pokušamo uspon na Bobotov Kuk. Još jednom prije našeg povratka u Zagreb, pogledavali smo sa čežnjom na tog diva, kada smo se na obroncima Velikog Štulca (2102 m) spuštali po prostranim i otvorenim padinama toga prvorazrednog skijaškog terena, iskorišćujući visinsku razliku od preko 500 m. Ovo nam je, uz onaj sa Čvorovog Bogaza, bio najljepši i najuzbudljiviji spust. Onako osvijetljeni u protusvjetlu kroz prozirnu plavičastu maglicu, prijateljski nam se cakle najviši vrhunci durmitorski, kao neki blistavi kristali. Dugo ih gledamo. Dovikujemo im: »Doviđenja!«

Povratak kući nastupili smo po dobrom vremenu i u odličnom raspoređenju, premda prilično zamorenji desetodnevnim krstarenjem po Durmitoru. Krenuli smo poznatim već putem do Levertare, a odavde desno, strmo gore uz Igrište, pa preko Zaglavka kraj škole, do Glibača, gdje smo prenoćili. Kada smo onako natovareni prolazili već u mraku pored razasutih rijetkih kuća Glibača, prilazili su nam domaći i pitali za duhan, jer su mislili da krijumčarimo monopol. Iduće jutro osvanulo je još ljepše. Pod zlatnim blistavim svijetлом prvog jutarnjeg sunca, krenuli smo put Kraljeve Gore. Među divnim stablima bora i omorike, sa kote 1370 m, počeo je ugodan i laki spust, dug preko 5 km. Snijeg je bio vrlo dobar, zamrznuti »firn« koji je na površini počeo popuštati. Nakon kratkog odmora i okrepe u Kruševu (900 m), produžili smo preko Vranjeg Brda i kasnije niz Vezičnicu do Pljevalja.

Kao prvi skijaši u tom kraju, vidjeli smo mnoge krasote Durmitora usred zime. Ponijeli smo kući neobično lijepe i vrijedne utiske, i nezaboravne uspomene. Ovi tereni pružaju zimskom sportu, osobito skijašima, prvorazredne i velike mogućnosti. Prvi su uslovi za to bolje saobraćajne veze zimi i mogućnost konaka u centru masiva. Ovi problemi još do danas nisu riješeni. Pohod, onako kako smo ga mi prije 20 godina izveli, više liči na neku malu zimsku »ekspediciju« nego na skijaški izlet.

Na Mangrtu i Jalovcu

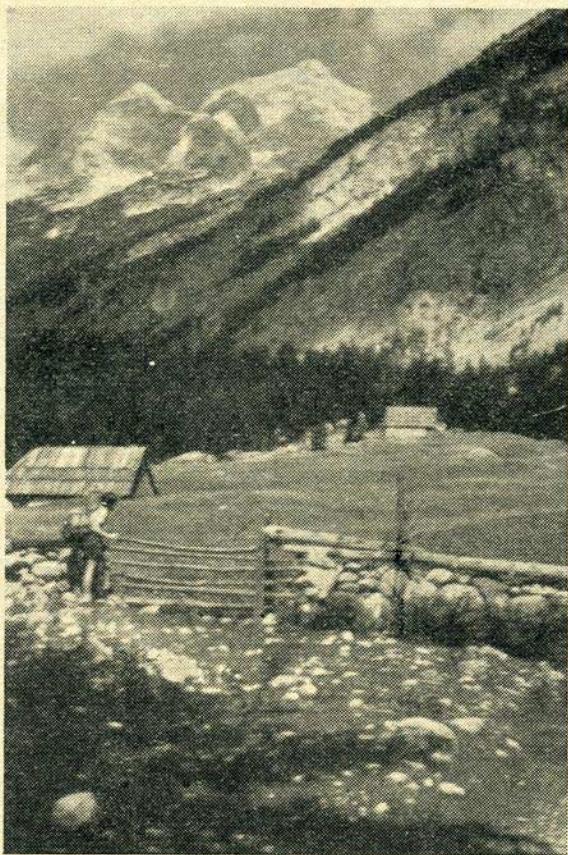
Noć je. Nebo je gusto posuto zvijezdama, koje titrajući svjetlucaju kao plamen svijeće na vjetru. Predjutarnji povjetarac lagano njiše liše na granama drveća i puni nam pluća svježim zrakom, dok mi polako hodamo po Širokoj, ravnoj cesti, koja će nas odvesti iz Strmca, odakle smo pošli, do pod sam vrh Mangrta. Stižemo do raskršća gdje se cesta grana u dva kraka: jedan se penje na Mangrt — 2678 m, a drugi nastavlja ravno, da se preko Predilskog prijevoja spusti na Rabeljsko jezero. Mi zakrećemo onim prvim. Pod nama na lijevoj strani čuje se šum potoka, ali mi ga ne vidimo, jer je još tamna noć. Cesta se uspinje sve strmije, a zatim pomalo već počinje i svitati. Zvijezda biva sve manje, nestaju i gase se jedna za drugom, a i nebo dobiva svjetliju boju. Cesta prolazi kroz šumu, a mjestimice izbjiga na poneki svijetao proplanak, gusto obrašten visokom žutom travom i grmljem, i prešavši ga, ponovo probija put kroz visoku bukovu šumu, tek ponegdje protkanu crnogoricom. Poslije, s visinom, sve više nestaje bukve, a gusta klekovina prekriva obronke. U dugačkim, beskrajnim serpentinama cesta se penje do u nedogled. Na nekim mjestima, koja nažalost nisu baš ni rijetka, lavine su prošle zime ostavile znatne i vidljive tragove svoga djelovanja. Na mjestima gdje je lavina prohujala preko ceste, ostali su povaljeni deseci većih i manjih stabala, isprešavjenih, isprekržanih i isprebacanih među sobom. Da napomenemo nešto s time u vezi. U ispravnom stanju bez sumnje ta bi cesta mogla predstavljati jedan od najljepših i najugodnijih pristupa na Mangrt. A u slučaju rata, ona bi također imala veliku strategijsku važnost. Zbog toga bi trebalo pokloniti nešto više pažnje njenom čuvanju i uzdržavanju. Momentano cesta je dosta zapuštena. Po dubokim rovovima, kojima je ponegdje ispresjecana kao »hudoournik«, auto se ne bi mogao probiti. A bila bi šteta da se ovako lijepa cesta sasvim zapusti.

Netko će možda upitati, zašto toliko redaka posvećujem cesti, kada je svakom planinaru poznato da je hodanje po cestama jednolično i dosadno. No kad kažemo cesta, mi sami od sebe odmah pomišljamo na pust i jednoličan ravan pejsaž, na podnevnu vrućinu, sunce i prašinu. Ali ova cesta svakako predstavlja izuzetak. Prolazeći kroz desetak tunela, izvedena kroz šumu i po padinama brda, ona je prava alpska cesta stvarno ugodna za hodanje.

Sada je već sasvim svanulo. Sunce je prosulo svoje blistave zrake na Rabeljsko jezero, koje ponekad, tamo daleko na jugozapadu zablješti kao zrcalo. Ali mi smo još uvijek u tami, jer se nama na istoku uzdiže Mangrt, koji svojim moćnim stijenjem sprečava sunčane zrake da dopru i do nas. Tako hodamo dva sata i onda stižemo na Mangrtov prijevoj. Cesta dopire dovde i tu svršava u obliku velikog luka. Tu blizu nailazimo na izgorjele ostatke nekadašnje planinarske kuće pod Mangrtom, s izvorom žive vode u blizini. Mi se penjemo na greben i odavle promatramo dolinu, koja se prostrla duboko pod nama, i vrhove, koji je omeđuju na horizontu. Na suncu se ljeskaju plava Mangrtska jezera, ili Belopeška, kako ih neki još zovu po obližnjem mjestu Beloj Peći. To su dvije prekrasne vode ledenjačkog postanka, okružene tamnozelenskim šumama i svijetlim pašnjacima. Sjeverno od njih gledamo željezničku

prugu 's mnogim vijaduktima, koja vodi za Trbiž. Neposredno pod nama ruši se Mangrtova sjeverna stijena, gotovo okomita i 1000 m visoka.

Započinjemo usponom na sam vrh. U blago nagnutoj stijeni, snažnoj i čvrstoj, bogatoj i razvedenoj, brzo se penjemo. Svladavamo nekoliko strmih, zaledenih i izloženih snježanika, ne velikih ali varljivih. Tom prilikom naši su nam cepini bili od znatne pomoći i koristi, gotovo bih rekao bezuvjetno

Jalovec i Ozebnik s izvora Soče

Foto: Dr. B. Gušić

potrebni, koliko za kopanje stepenica, toliko i za osiguravanje u strmom snijegu. Svakako, u slučaju da se čovjek oklizne, samo dobar cepin može spriječiti veću neugodnost, pa tako bez cepina teško da bismo prošli tih nekoliko snježanika, a ukoliko bi nam to i pošlo za rukom, to bi bilo dosta riskantno. Ali ovako, snježanici su brzo ostali iza nas. Sada stižemo na jedan travnat obronak, zaklonjen od vjetra, s koga nam se otkriva slikovit pogled na našeg impozantnog susjeda Jalovca, na kome razabiremo i najsitnije pojedinosti u njegovim stijenama. Još dvadesetak minuta uspona, — prelazimo jedno krušljivo mjesto, — i eto nas na vrhu.

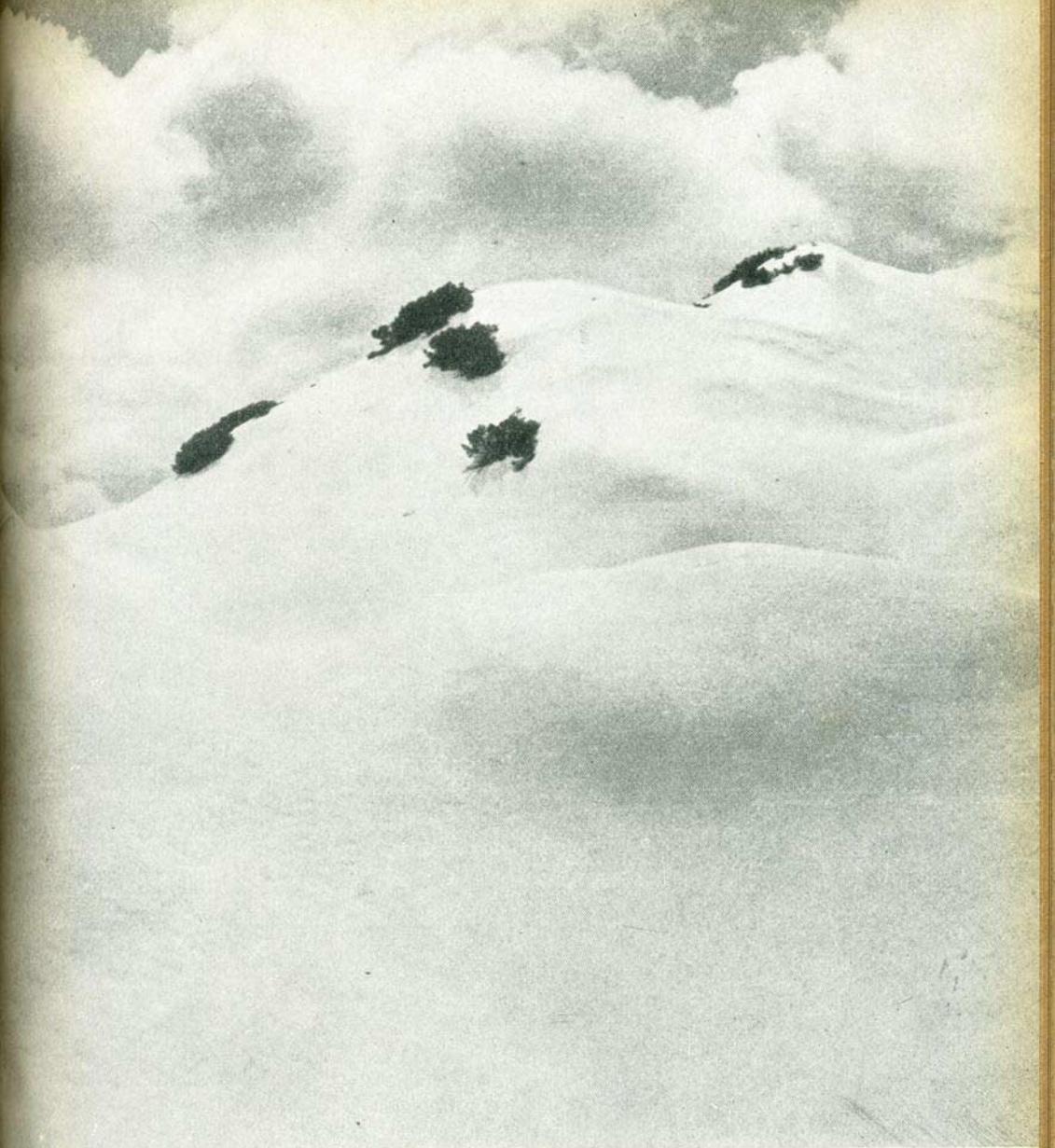
Gotovo da je imao pravo jedan slovenski planinar kada je u upisnoj knjizi na Mangrtu između ostalog napisao, valjda duboko impresioniran pogledom s vrha Mangrta: »Mangrt, najlepši razgledni vrh Julijcev...« Stvarno, pogled s Mangrta je jedinstven. Daleko gore na zapadu horizont je omeđen filigranski nazubljenim vrhovima Dolomita, a desno od njih izdiže se iz oblaka bijeli masiv Grossglocknera. Na jugoistoku, lijevo od Jalovca, naročito se ističe Triglav, ispod čijeg se vrha prostro njegov Zeleni Sneg. A okrenemo li se prema jugu, pogled nam klizi preko grebena i vrhova ogromnog dugačkog zida mrkih i sivih stijena, koji se kao neprelazna barijera uzdigao između dolina Koritnice i Bavštice. Njegov greben, ravan, oštar i kao odsječen, njegove gotovo okomite stijene, sive i tamne, sve to daje dojam nečega mirnog i velikog, dojam sasvim drugačiji od onoga što ga dobivamo gledajući neki divlji i rastrgani greben. A daleko dolje na jugu, obavijen prozračnom magličastom koprenom, uzdiže se oštar vrh Krna i do njega piramida Bavškog Grintavca. Kako je na vrhu snažno duvao vjetar, spustili smo se dvadesetak metara niže, na prije spomenuti obronak, gdje smo odmarajući se, nesmetano uživali u vidiku.

Sunce je međutim već prošlo svoju najvišu točku, pa smo tako počeli silaziti. Oprezno klizimo niza strme snježanike, snažno kočeći cepinima i usporavajući brzinu čim bismo primjetili da vožnja postaje brža. Snježanici naime svršavaju izravno nad Mangrtovom sjevernom stijenom, pa bi nam se tako, u slučaju da postignemo preveliku brzinu, u kojoj se ne bi mogli zaustaviti u određenom trenutku, moglo dogoditi da odletimo 1000 metara duboko dolje u dolinu, niza cijelu visinu stijene. Naravno, nije teško zamisliti da bi ishod takvog neželjenog pada bio krajnje nepovoljan po nas. Uostalom, ne bi ni bilo potrebno padati kroz zrak 1000 metara, bilo bi sasvim dovoljno samo »spodrsnuti« na tim snježanicima i razbiti se na gromadama kamenja, na krajnjim ograncima stijene, gdje snježanici svršavaju. No inače, sami po sebi, ti snježanici ne pružaju neke naročito poteškoće pri prelaženju, a niti ne predstavljaju veliku opasnost, samo se ne smije riskirati da se na njima posrne.

Prešavši snježanike, evo nas opet u stijeni, niz koju brzo silazimo. Pošto smo se spustili do vrela, ručali smo nešto (onako, kako se već ruča iz naprtnjače), a zatim smo sašli na cestu i započeli silazak u Strmec.

Još je rano, tek oko trećeg sata popodne. Imamo mnogo vremena, pa zbog toga nikuda ne žurimo, nego se zaustavljamo gdje mislimo da će nam biti ugodno. Leškarimo na proplancima, kupajući se u ljetnom suncu i udišući punim plućima ugodan i opojan miris zemlje i trave. Ponegdje, ispod grmlja na pojedinim proplancima, sve se crveni od mnoštva jagoda, koje su upravo u to doba zrele, svježe i sočne. Obilato koristimo ovu priliku, kakva nam se, začudo, u toku ovogodišnjeg puta vrlo rijetko ukazuje. Do grla se nauživavši sočnih i mirisnih jagoda i puni prekrasnih i nezaboravnih slika i dojmova s Mangrtom, silazimo cestom u Strmec. Odavle se nekom kozjom stazom, probijajući kroz šumu i žilavo mlado grmlje, spuštamo u Log pod Mangrtom.

Bez sumnje, ima mnogo lijepih mjesta u Sloveniji, pogotovo u Trenti i u dolini Soče. A Log pod Mangrtom možemo svakako ubrojiti među najljepša slovenska mjesta. Prijatno, malo mjestance, čisto i uredno, smjestilo se podno impozantne i masivne gromade Mangrta, koji se, posmatran iz Loga, otkriva čovjeku u svoj svojoj ljepoti i veličajnosti. A okrenemo li se prema istoku, opažamo Jalovec (2643 m). Ali kakav! Ne bi čovjek rekao da je to onaj isti vrh, koji posmatran iz Planice ili sa Slemenom ima tako karakterističan obris.

Planinom je zavladala zima ...

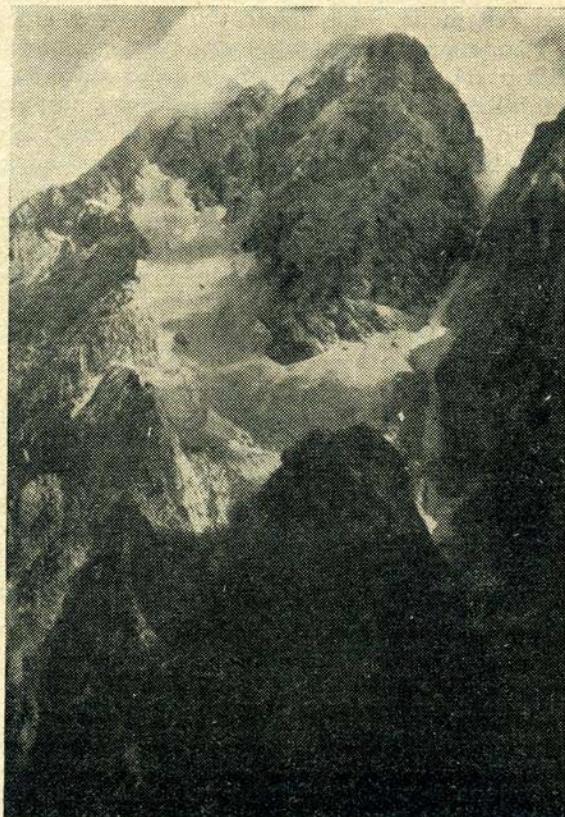
Foto: E. Rakoš

Jalovec sa Slemenom

Foto: Dr. B. Š.

Kotovo sedlo naročito se ističe, kao da ga je neko divovskim nožem usjekao u greben Jalovca. A prema jugu pruža se dugačka cesta u Bovec, okružena šumovitim i travnatim obroncima brda s obadvije strane, i uz nju teče zelena, šumna i bučna Koritnica, prebacujući se preko prosutog kamenja i stvarajući mnogobrojne pjenušave virove. U prijatnoj i gostoljubivoj, tipičnoj planinskoj »gostilni«, dobili smo izvrsnu večeru, i nakon dugo vremena mogli smo ponovo leći u pravi krevet, sa posteljinom i poplunima, čist i udoban.

Pogled na Jalovec sa prevale Brežič

Foto: Dr. B. Gušić

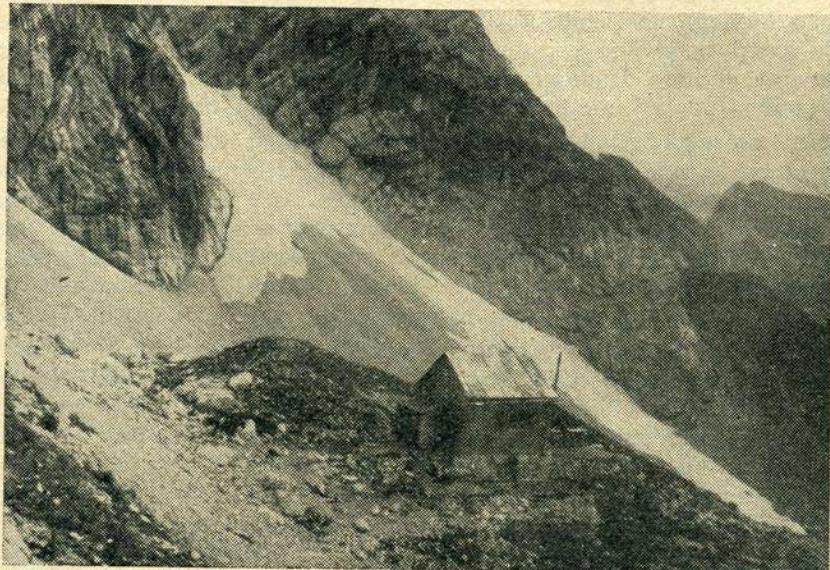
Drugo jutro u četiri sata ustali smo i pošli prema Jalovcu. Teške naprtnjače, koje su za vrijeme našeg puta na Mangrt mirno počivale u Logu, sada nam opet tište leđa. Širok i ravan put vodi nas kroz prostrana polja i livade prema podnožju Jalovca, tek pokatkad provlači se kroz mladu žilavu šumu i šikaru. Dolina je puna vododerina, izrovanih od bujica kao sa ogromnim plugovima, na kojima leže povaljeni balvani i slomljena stabla. Nabubrele i nezgrapne naprtnjače otežavaju nam provlačenje kroz gustiš. Nakon nekoliko sati hoda po dolini Koritnice stižemo pod samo podnožje Jalovca. Njegove okomite sive stijene uzdižu se ravno pred nama. Sad imamo dvije mogućnosti da nastavimo put. Možemo se uspeti na Kotovo sedlo i s njega na vrh Jalovca,

a možemo poći i drugim putem, lakšim i manje napornim, koji bi nas odveo preko prevale Brežič i Škrbine za Gradom do kuće pod Špičkom. Pošto smo doručkovali i razgovarali malo kamo da krenemo, odlučili smo da podemo najprije do kuće pod Špičkom pa s nje idući dan na vrh Jalovca. S uzdasima ponovno navlačimo na sebe naprtnjače i počinjemo se uspinjati. Put prolazi kroz klekovicu, njeno korijenje zapeče se među noge, a žilave i bodljikave grane otežavaju nam napredovanje. Ljepljiva smola lijebi se za ruke i prlja nas, jer moramo rukama otklanjati grane pred očima. Kad smo prošli tu neugodnost došlo je na red točilo. Propadamo do koljena u sitan šljunak, koji nam ulazi u cipele i žulja nam noge stalno nas i neprestano zanoseći nazad. Tek poviše, ovo točilo postaje krupnije pa kamenje prestaje da nam se izmiče ispod nogu. Sad odmah brže napredujemo. Visoke, impozantne stijene okružuju nas i brane od sunčanih zraka. Ogromne kamene gromade, blokovi veliki kao sobe, pa čak i kao čitave kuće, leže povalone kraj nas, poneki do polovine, pa i više uglibljeni u sitan šljunak točila, a poneki nemarno nabacani jedan na drugog u naizgled sasvim labilnim položajima. A sve to tako sivo, mrko i tamno, da se čovjek osjeća tako sičušnim i neznačajnim prema tim ogromnim dimenzijama. I nehotice se pitam, tko je smogao toliko snage i, da tako kažem, hraprosti, da oblikuje kamene gromade takve veličine i impozantnosti. Koliku nadčovječansku snagu mora da su imale prirodne sile kad su izdizale i preoblikovale ovakve masivne stijene. A sve to djeluje tako hladno i mirno.

Stižemo pod veliki snježanik, isto tako prostran kao što su i stijene oko njega. Markacije ni puta ne vidimo, sigurno su duboko pod snijegom. Nekako smo nezgodno stisnuti u rubnoj pukotini između stijene i snijega, koji je ovdje visok i preko desetak metara. Snijeg se u ovom amfiteatru, okruženom gotovo sa sviju strana visokim stijenama, koje ne dozvoljavaju suncu da više od dva tri sata dnevno usredotočuje svoje tople zrake na nj, nakuplja godinama i tu se slijede u tvrdi, zrnati firn. Osim toga, taj amfiteatar je u stvari veliko stjecište lavina. Zimi se ovamo ruše silne mase snijega, i svojom velikom težinom, snagom i tlakom još više stvrđuju snježne naslage, koje zbog toga prelaze u čisti led. Zbog svega toga, razbijanje snježne strehe nad nama bio bi vrlo dugotrajan i mučan posao. Zato smo potražili mjesto, gdje se rubna pukotina toliko sužuje da se snijeg sasvim približuje stijeni. Tu smo se izvukli iz pukotine i uspeli se na stijenu, s koje smo lagano preskočili na snježanik. Kopajući cepinom stepenice, uspinjemo se dalje po strmom snijegu. Sad smo opet pred stijenom. Stijena je nažalost strma pa ne možemo jednostavno preskočiti na nju. Od nje nas dijeli duboka i široka rubna pukotina. Ponovno se spuštamo u nju pomicući se kao u kaminu, t. j. upirući se nogama o stijenu, a leđima o snijeg, — što baš nije naročito ugodno, ako se na leđima ima naprtnjača, — dolazimo do ulaza u stijenu. Tu je konačno i markacija. Osim toga, tu se možemo oprati i napiti. Lijep, malen, osvježujući slap, ruši se sa gornjeg snježanika.

Nastavljamo put dalje. Opet ulazimo u stijenu. Strmo se penjemo, i nakon dvadesetak minuta uspona kroz stijene, dolazimo do nešto ravnjeg mjesta, obraslog travom. Sada smo se uspeli već dosta visoko pa se čitav taj kotao sa snježnikom pruža pod nama. Uska kamena polica vodi nas nadesno, i malo pomalo neprimjetno prelazi u širu, travom obraslu stazu. Odjednom, sunčana svjetlost naglo nam udari u oči, a pred nama se pruža prostrana travnata strana, kroz koju dalje vijuga put. Sad nekako stijene prestaju da nas okružuju, zapravo mi smo se uspeli iznad njih, pa se one sad ruše pod nama. Trav-

nati proplanak, kojim se uspinjemo, išaran je klekovicom, a bujnu zelen pogdje prekida bijela boja ogoljelog vapnenca. Duboko dolje pruža se Koritnica, divna alpska dolina, a na njenoj suprotnoj strani uzdiže se masivan Mangrt, oko koga se viju magle. A Jalovec? Sad je opet sasvim promijenio oblik. Stijene samog vrha zaklonile su Kotovo sedlo, pa ga tako ne vidimo. — U travi, koja se pruža pred nama, zapravo nema puta, pa koracamo kroz nju kako sami mislimo da je najbolje. Trava je sva natopljena vodom, koja curi sa snježnika, poviše nas, pa hodamo kao po spužvi.

Sklonište pod Špičkom (2050 m)

Foto: Dr. B. Gušić

Stižemo na prijevoj Brežič. Strm travnati obronak naglo se izravnava, prelazeći pomalo u pravi prijevoj. Sa suprotne strane od koje smo došli, pruža nam se pogled na strmu travnatu padinu, na kojoj leži planina Bala sa svojom stokom i pastirima. Sočna, tako svježa i prijatna zelena trava, osjećaj mukane zemlje pod nogama, a iznad svega svjetlo, toplo sunce, to sve djeluje tako prostrano i ugodno, i tako mekano, nakon onih surih sivih stijena. Tu, na dohvati ruke od nas, brboće i žubori voda nastala otapanjem snježanika. A iz trave dižu uvis svoje čašice divni modri encijani, dok sa sviju strana ugodno i opojno miriše trava i cvijeće. Odozdo, sa planine Bale dopiru do nas uzvici pastira i mukanje goveda. Bogata paša na blagim južnim stranama i snažna nepresušna vrela niže dolje u šumi, omogućuju na ovoj planini ishranu velikog broja stoke.

Tek sada opažamo da sunce uopće više ne sja, dok se sa zapada brzo približavaju crni i debeli oblaci. Brzo prekidamo odmor i nastavljamo se penjati. U kratkim, strmim i oštrim zavojima, mjestimice po travi, a mjestimice po kamenju, strmo se penjemo. Kamenje je krušljivo, kao točilo, kliže se pod nogama. U sredini stijene provlačimo se kroz okno, pa sada kamen postaje čvršći, a čak nailazimo na klinove i žicu. Kako je put uzak, a serpentine sa-

svim usječene u stijenu, naprtnjače nam smetaju kod okretanja u okukama. Kroz strmi i uski škrip stižemo na Škrbinu za Gradom. Ta škrbina je strmi, ali jedini prelaz, koji spaja Gornju Trentu s Koritnicom. Ovdje nas je uhvatila i prva kiša, pa treba požuriti. Oslonivši se na cepine, brzo kližemo niz sipar, koji se pruža pod nama. Sipar je strm, pa dobivamo sve veću brzinu. Za nama ostaje tamni izrovani trag od šljunka i zemlje. Kiša već snažno pada pa navlačimo vjetrovke. Nevrijeme je sve jače, a gromovi neprestano odzvanjaju u okolnim stijenama. Stižemo na dno cirka. Sad nas opet sa sviju strana okružuju strme stijene i sipari. Kiša međutim ustrajno lijeva, a mi skačemo s kamena na kamen tražeći usput pogledom markaciju. Grubo sivo kamenje kvari nam cipele i otežava nam brzo napredovanje, jer verući se po škrapama gubimo dosta vremena. Na kratkom i mokrom kamenju skližu se naši gumeni poplati, a sitan šljunak ulazi u cipele i smeta nam.

Uspinjemo se iz cirka i hvatamo lijevi obronak ispod strmih stijena Grada. Kamenje nam se izmiče pod nogama, a mlazovi kiše uporno šibaju po nama. Konačno, kad smo zapuhani i gubeći sapu stigli na jednu omanju uzvisinu, opazili smo kuću šezdesetak metara pod nama. Brzo silazimo do nje, preskačući čitave metre velikim skokovima. Skroz promokli i prozebli ušli smo kasno popodne na vrata malog i gostoljubivog skloništa pod Špičkom.

Ovo sklonište je nevelika prijatna kuća, smještena podno šiljatog, okomitog vrha Špičke, na maloj travnatoj glavici u zavjetrini, ukoliko se na 2000 metara u Alpama uopće može govoriti o mjestima i donekle zaštićenim od vjetra. Kuća ima deset ležaja, od toga šest u glavnoj prostoriji sa štednjakom, a četiri ležaja u potkrovju, koje je pristupačno svakom planinaru i nije zaključano. Potrebno je naime napomenuti, da je soba sa štednjakom inače zaključana, a ključ se može dobiti kod P D Jesenice ili na Vršiću. Kako je kuća inače neopskrbljena, treba hranu ponijeti sa sobom.

U sumrak, u predvečernje časove, sjedeći na klupi sred travnate čistine pred kućom, uživali smo u širokom, veličanstvenom, rijetkom pogledu, koji nam se otvarao na čitavu dolinu Gornje Trente i Zadnjice i na vijenac vrhova Julijskih Alpa od Krna i Bavškog Grintavca preko Triglava i Kriške stene do Razora i Prisojnika. Svi ti vrhovi kupaju se u večernjem rumenilu sunčanih zraka, a snježanici, koji se prostiru pod njima, dobivaju blještavu ružičastu boju. Dugo smo šuteći promatrali vrhove pod zrakama sunca na zalazu, pošto se oluja do tada već bila raščistila.

Kuća pod Špičkom je mala drvena bajta, obložena limom i sa sviju strana čvrsto pritegnuta čeličnim žicama, da je ne odnese vjetar. Do kuće vodi nekoliko puteva, koji su svi markirani. Najugodniji je pristup sa Vršića. Po dobroj izgrađenom putu, s kojeg nam se pruža opširan pogled duboko dolje u Trentu i u dolinu Soče, stižemo za tri sata i po na Vršić. Taj put je u vrlo dobrom stanju. Na nekim mjestima prolazi kroz ugodnu crnogoričnu šumu, a na nekim opet imamo sasvim otvoren pogled u dolinu Soče i Trentu. Drugi put je iz Koritnice. Tog smo već opisali. To je vrlo zamoran, strm, ali isto tako lijep i interesantan put, dosta slabo markiran, pogotovo u svom donjem, nižem dijelu. Treći pristup je iz Gornje Trente. Od puta koji dolinom Zadnje Trente vodi preko planine Zapotok na Bavški Grintavec odnosno u Bavšicu, odvaja se kod posljednje seljačke kuće na zapadnoj strani doline, — oko jedan sat od izvora Soče, — staza za Špičku. To je doduše markiran put, ali vrlo strm i zamoran i beskrajno dugotrajan. Postoji još i četvrti prilaz. Taj je iz

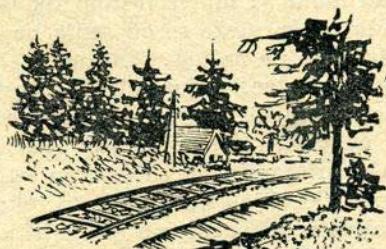
Bovca i vodi cestom za Log pod Mangrtom do ruševina tvrdjave Kluže. Ovdje zakreće nadesno i kroz prostrane livade i polja doline Bavšice dolazi do planine Bale. Otuda se strmo penje na prevalu Brežič, gdje se sastaje s putem iz Koritnice. To je lijep, zanimljiv i dobro markiran put.

Ali da se vratimo na naš izlet. Dakle, slijedeće jutro osvanulo je bistro, vedro i sunčano. Pod nama se pružalo debelo i gusto magleno more, u kome su kuhale magle i pod kojim je ležala sva Trenta. Brzo smo se spremali za uspon na vrh Jalovca. Prostrano točilo, išarano bijelim krpama snijega, ostacima zimskih snježanika, pruža se od kuće do u samu stijenu. Kroza nj peñjemo se sve više i više, a stijena pred nama izrasta gotovo na očigled i iz časa u čas postaje sve veća i impozantnija. To je stijena Ozebnika, pod kojom se sada nalazimo. Lutamo očima po njoj, gledajući već unaprijed kuda je izведен put i pratimo očima žicu i markacije. To je široka i prostrana stijena, strma i visoka, čvrsta, razvedena i bogata oprimcima i kroz nju je izведен osigurani penjački put na vrh Jalovca. Ona se ruši strmo i vrlo izloženo duboko dolje u dolinu Zadnje Trente. Ulagamo u nju. Brojni oprimci, bogata razvedenost i čvrstoća te stijene omogućuju nam da se uzdižemo brzo i bez naprezanja. Put je na nekim mjestima vrlo izložen. Pod nama okomita stijena 1000 metara čistog i prozirnog zraka do doline Trente. Lagano priljubljeni uza stijenu brzo se penjemo koristeći se na težim mjestima klinovima i žicom, kojima je put osiguran na izloženim i glatkim mjestima. Ovaj put u stvari predstavlja pravo penjanje kroz stijenu, samo ne kroz takvu stijenu, koja bi zahtijevala upotrebu penjačke tehničke, nego kroz lagunu, lijepu i interesantnu stijenu, bogatu oprimcima. Izgradnjom ovog puta, Jalovec je postao pristupačan svakom planinaru.

Digao se vjetar. Gusto magleno more u dolini uskomešalo se. Magle su počele da se dižu iz doline, a vjetar ih je dohvatao snažnim zamasima i trgao u krpe, koje bi se nakon nekoliko časaka sasvim rasplinule. Vjetar je naletao u zamasima trgajući maglenu cjelinu, a magle su letjele nošene vjetrom i otkrivali nam čas ovaj, čas onaj dio doline. Lijepo je i zanimljivo promatrati ovu igru magle i vjetra. Penjemo se brzo. Današnji dan nije ni vruć ni sparani, nego hladovit i ugodan za hodanje. Nebo je pokriveno oblacima, koji doduše ne dozvoljavaju sunčanim zrakama da nam peku kožu, ali istodobno nekako sumnjičivo prijete kišom i olujom. Danas je sve nekako sivo i sumračno: siva je stijena po kojoj se penjemo, sivi su oblaci na nebnu. Put pokatkad izbjiga na neka mjesta obraštena busenjem trave. To su, kako Slovenci kažu »nevarka« mjesa. Uhvatimo li se za čuperak trave, busen se istog trenutka iščupa zajedno sa svim korijenjem, a šljunak pod njim zaškripi i počne da kliže kao u točilu. Evo nas sada sasvim pod Ozebnikom. Njegov stjenoviti, obli vrh uzdiže se neposredno nad nama, a mi prolazimo tik ispod njega. Bijela ploha poznatog Jalovčeva snježanika proteže se od sedla na kome se sada nalazimo, do u njegovu stijenu. Stupamo na snijeg, i snažno razbijajući ledenu pokorlicu vršcima cipela, kopamo stepenice. Snježanik je prostran, širok, velik, ali i zaleden i strm, pa što se više penjemo, to se više osjeća potreba za kopanjem stepenica cepinom. Još nekoliko stepenica, još nekoliko udaraca cepinom u snijeg, i evo nas na kraju snježanika, pred samom stijenom. Pred nama zjapi crna rubna pukotina, koja nas dijeli od stijene. Široka je i duboka. Sa nekoliko vještih pokreta i zahvata prebacujemo se na stijenu. Stijena nije veoma strma, nije ni lako krušljiva, čvrsta je i na mnogo mesta osigurana brojnim klinovima.

Uspon na Jalovec nije suviše naporan, samo zahtijeva, razumije se, izvještan oprez. Najprije se penjemo po strmoj, čvrstoj stijeni osiguranoj na izloženijim mjestima klinovima. Penjemo se brzo, uopće ne osjećamo umor. Puše lagani povjetarac, nadima nam košulju, ugodno nas miluje po koži i suši nam znoj, koji se pokatkad javlja. Evo, sada već opažamo rub stijene. Još nekoliko koraka, još dva-tri zahvata rukama, i evo nas na grebenu. Ravno pred nama pruža se sad greben do vrha Jalovca. S obadvije strane grebena stijene se strmo, gotovo okomito, ruše duboko u dolinu Koritnice s jedne strane, a u Tamar sa suprotne. Tamo na kraju grebena, na vrhu Jalovca uzdiže se triangulacijska piramida, koja se jasno očrtava. Producujemo hodati po grebenu, na nekim mjestima sasvim slobodno i komotno, a na nekim, gdje je greben uzak i krušljiv, postajemo oprezniji i nehotice se malo sagibljemo. Prema vrhu greben postaje širok i siguran, pretvarajući se malo pomalo u ponešto nagnutu i zaobljenu zaravan. Lako stižemo na vrh, gdje nas iznenada dočeka jak udarac vjetra. Brzo navlačimo vjetrovke i tražimo neku zavjetrinu. Eto, tamo pod onim kamenim blokom, bit ćemo donekle zaštićeni od vjetra, koji sve snažnije nasrće. Sjedamo, vadimo čture s čajem, i promatramo zelenu, šumovitu dolinu Planicu pod nama. Prema sjeverozapadu pogled nam seže duboko u Koroške planine, a masivan Mangrt se uzdiže tu, odmah do nas. Promatran sa Jalovca, on je naročito lijep i impozantan.

Sjedimo još neko vrijeme i promatramo, a zatim počinjemo silaziti. Tek što smo odmaknuli nekoliko desetaka koraka od vrha, sve gušće nagomilavanje oblaka upozorilo nas je da požurimo. Mangrt se zavio u maglu, a ni piramida na Jalovcu više se ne vidi. Evo, sad silazimo s grebena. Žuri nam se, da se brzo spuštamo. Noge nam same klize niza stijenu, preskačući uklesane stepenice, samo rukama se zadržavamo za oprimke i klinove. Evo nas pred snježnikom. Opet smo stisnuti u rubnoj pukotini između stijene i snijega, ali razbijanjem snježne strehe, koja se nadvila nad nama, omogućili smo si lagan izlaz na snježnik. Pošto smo se uspeli na njegovu površinu, oslanjamo se na cepine i klizimo niza nj. Kako se na snijegu uhvatila deblja ledena pokorica, ne propadamo više u snijeg, pa dobivamo sve veću brzinu. Na kraju snježnika, naglo se zaustavljamo zabivši šiljak cepina u snijeg. Opet prelazimo u stijenu. U njoj silazimo brzo, jednostavno držeći se jednom rukom za žicu, a nogama i drugom rukom hvatamo mjestimična uporišta i oprimke. Nema više pogleda u Trentu. Gusti su oblaci zatrili svu dolinu. Prelazimo i posljednji snježnik, sasvim pred kućom, u koju ulazimo baš kada su prve krupne kišne kapi počele odzvanjati po metalnom krovu Špičke.

Dr. Karlo Bošnjak

20. IX. 1866 — 28. X. 1953

Krajem prošle godine — 28. X. 1953. — preminuo je u Zagrebu, u dubokoj starosti od 86 godina, naš poznati planinar i botaničar dr. Karlo Bošnjak. Zbog visoke starosti pok. se je Bošnjak posljednjih godina potpuno povukao iz javnog života, tako da o njemu možda niti ne zna mnoga mlađa generacija planinara u Hrvatskoj. No nama starijim planinarima pok. prof. Bošnjak bio je vrlo dobro poznat kao jedan od onih planinara, koji ne zalaže u planine samo zbog planinarenja nego više zbog želje za upoznavanjem i sabiranjem planinskog bilja. Iako po zanimanju svećenik i vjeroučitelj, Karlo Bošnjak je bio odustavljen prirodoslovac, botaničar-florista, koji je u potrazi za planinskim biljkama obišao mnoge hrvatske, bosansko-hercegovačke, crnogorske i makedonske planine. U botaniziranju bio je neumoran, pa ga ni godine nisu smetale da se uspinje i na najviše planine. Tako je još sa 70 godina botanizirao na Deravici u Prokletijama. Botaniziranju se je i posvetio neposredno nakon umirovljenja god. 1926. Do toga je vremena bio vjeroučitelj na gimnaziji u Zagrebu. Inače je dr. Bošnjak bio poznat i kao političar. Kao narodni zastupnik stranke prava osobito se je isticao pok. Bošnjak početkom ovog stoljeća u Hrvatskom saboru svojim dotjeranim i sjajnim govorima u borbi protiv nenarodne vlasti.

Napustivši svoje redovite dužnosti svećenika i vjeroučitelja Bošnjak je brzo napustio i svaki politički rad te se potpuno posvetio botaniziranju. Za vrijeme ljeta boravio je duže vremena na terenu sabirajući uglavnom planinske biljke, koje je onda za zimskih mjeseci određivao radeći skoro neprekidno kroz nekoliko godina u Botaničkom institutu Prirodoslovnog fakulteta. Kao rezultat toga rada objavio je više naučnih priloga, u kojima je obradio biljni svijet Vranice planine, Psunj, Bijeli Stijena, nekih hercegovačkih i crnogorskih planina, Prokletija i t. d. Prilozi su mu objavljeni uglavnom u Izvješćima Botaničkog zavoda, u Glasniku Hrvatskog prirodoslovnog društva i u Prirodi. Mnoge je svoje radnje objavio u obliku putopisa, u kojima na živ i neposredan način opisuje svoje dojmove iz planinskog svijeta i ističe svoju veliku ljubav za planinu i njezine stanovnike. Po tim prikazima po-

znaaju ga i stariji čitaoci »Hrvatskog planinara«, u kojemu je često surađivao. Njegova je zasluga, što su mnoge naše planinske biljke postale popularne i pristupačne svakom planinaru. Naročito je primjećen njegov prikaz runolista na Velebitu. No hrvatski planinari poznaju prof. Bošnjaka i po njegovom aktivnom učeštu u planinarskom i prirodoslovnom društvu, gdje se uvijek isticao svojim mirnim i dosljednim stavom u rješavanju društvenih pitanja.

Općenito je bio cijenjen kao dobar i iskren planinar, koji u planinama nije vidiо predmet za natjecanje nego mjesto, gdje se razvija i trajno održava iskonski biljni i životinjski svijet. Zato je pok. Bošnjak i pribjegao planinama. On je u njih često zalažio. Na njima je on provodio svake godine po nekoliko tjedana. Boraveći na njima pokojni je Bošnjak i sam živio iškonskim i prirodnim životom zadovoljavajući se oskudnom hranom i tvrdim ležajem pod šatorom.

Zbog rijetke nesebičnosti, kao i zbog velike ljubavi prema prirodi, a napose prema prirodi hrvatskih planina, ostat će nam lik Karla Bošnjaka u trajnoj uspomeni.

Bibliografija

BERGSTEIGEN svečano izdanje austrijskog Alpen-Kluba.

Opsežna brošura izšla je kao izvredno izdanje Österreichische Alpenzeitunga (ÖAZ, siječanj–veljača 1954.), u spomen 75-godišnjice osnivanja društva Österreichischer Alpen-Kluba (ÖAK 1878 – 1953.). Na 98 strana dan je u nekoliko poglavljiva prikaz o motivima osnivanja, te razvoju i rad kluba. Ovu brošuru je napisao S. Walcher, a opremljena je sa 6 fotografija planina raznih kontinenata.

U uvodu se spominje prvi penjački uspon sa čisto alpinističkim motivima i pjesma o prolazu norveškog kralja Olafa Tryggvasona (997.–1000) stijenom Smalsarhorna na otoku Bremangr kod Bergena. Ti zapisi, kao i oni iz Dadinovih »Deset prinčeva« prvi su pisani podaci o penjanju stijenom i usponima na vrhove.

Pod naslovom »Zašto?« govori se o planinaru kao čovjeku, koji želi živjeti, doživjeti i pobijediti. Tek kada se tomu doda drugarstvo nastaje mjerilo, kojim se može mjeriti čovjek – planinar. Napretkom civilizacije, čovjek traži u planini okrepu za tijelo, um i dušu, te nalazi u njoj radost i zadovoljstvo. Odnosno: »Idemo u planine, jer želimo život doživjeti uvijek iznova, u njegovom najvišem obliku – u veselju!«

Pisac kod pregleda osnivanja planinarskih organizacija spominje datume njihova osnutka. Tako je spomenuto osnivanje »Slovenskog planinskog društva« (Slowenischer Alpenverein), dok nažalost nije spomenuto osnivanje »Hrvatskog planinarskog društva«, koje je ipak osnovano i prije austrijskog »Gebirgsvereina« (1890.) i prije SPD-a (1893

a ne 1895 kao što to piše na tom mjestu!) i prije »Naturfreunde« (1895) a istovremeno sa francuskim planin. organizacijom (1874.). Izgleda da je pisac kod tog razvrstavanja uzeo u obzir samo zemlje u užem području Alpa.

Podstrek za osnivanje društva ÖAK, bila je želja za gajenjem čistog planinarstva – alpinizma, prema uzoru na londonski Alpine Club. Godine 1878. 110 alpinista udarilo je temelje društву, a 1884. dobila je ta organizacija svoje današnje ime.

U odlomku »Pitanje planinarstva u ÖAK«, pripisuje se velika uloga kluba u tome, što su njegovi članovi propagirali, da se planinama prolazi samostalno, t. j. bez profesionalnih vodiča, što je u ono doba predstavljalo veliku prekretnicu (Meurer, Zsigmondy). »Danas je pojam vodiča još oštire ograničen; pripisuje se samo prvome u navezu. Ustvari je svejedno, da li je čovjek, koji ide prvi, profesionalni vodič, društveni vodič ili dobar prijatelj. Pomoć, iako samo moralna, ostaje ista.« Time se vidi, da to društvo drži ostar smjer alpinizma, a to se opaža i po imenima članova kluba. Treba naglasiti, da je »ÖAK uvijek cijenio uspone 6-tog stupnja, iako u njima nije vidiо cilj alpinizma. Uvijek je odlučujuće **tko** što čini i **kako** to čini.« Sportsko penjanje je uključeno u sastavne dijelove alpinizma, iako poznavanje moderne penjačke tehnike nije uvjet za prijem u članstvo. Zanimljive su neke definicije. Penjanje, kao sredstvo za uspon na vrh naziva se **alpinizam**; želi li se usputi na vrh po njegovoj težoj ili najtežoj strani nastaje naziv **alpinistika** (sportski alpinizam); postane li penjanje samo sebi svrhom t. j. sam vrh više

nije važan - razvija se **penjanje** (sportsko penjanje). Izgleda, da se te definicije ipak nešto previše vrte oko samih vrhova, kad znamo, da čak Kugy nije smatran jedini cilj alpinizma - osvajanje vrhova.

Prvenstveni usponi i prijelazi najveća su želja svakog alpiniste, a članovi kluba time su se uglavnom bavili. Nakon Evrope dolazile su na red ostale planine svijeta. Započeto je sa privatnim ekspedicijama, no klub je kasnije preuzeo inicijativu u svoje ruke. Nepotpun pregled rada članova ŠAK dan je pod naslovom »Alpinistička dostignuća članova ŠAK«. Među brojnim poznatim imenima nalazimo i ona, koja su u vezi sa našim planinama (Julijske Alpe). To su Kugy, Horn, Debelakova, Szalay, Prusik, a govoriti se i o pojedinim njihovim usponima. Dakako, da većina uspona i ljudi nije spomenuto zbog opširnosti, a vjerojatno i zbog pomanjkanja materijala.

U poglavlju »Nepoznate daljine« obradene su mnoge ekspedicije u daleke planine (Himalaja, Ande, Kavkaz i dr.). Član ŠAK, Herman Buhl uspio je uspeti se 1953. god. na vrh Nanga Parbata.

Dobar dio knjige posvećen je kulturnom djelovanju planinara-članova kluba. Znanost, slikarstvo, fotografija, proza i poezija, sve su to područja u kojima su zastupani poznati alpinisti. Od starijih literarnih djela najvažnije je Zsigmondy-Paulcke: »Opasnosti planina«, dok se danas najviše traži Schmittovo: »Planinarstvo današnjice«. Navedena su također sva djela Julijusa Kugya, po kojima su se naši Julijci i narod u njima pročuli širom svijeta. Članovi ŠAK M. M. Debelakova u »Plezalnoj tehničici« prva je kod nas prokrčila put toj vrsti planinarske literature, dok je E. Deržaj u »Gruhu« duhovito opisao ljude i događaje u planinama. Osim toga su Debelakova i Kugy bili suradnici u ŠAZ.

Pregled predavanja održanih u Beču daje nam uvid u raznolikost njihovog

sadržaja. O našoj zemlji održana su brojna predavanja, tako o Bosansko-Hercegovačkim planinama kao i o Julijskim Alpama. U tri navrata (1932, 1933. i 1935.) održala je M. M. Debelakova predavanja, koja su stekla opće priznanje.

Članak »Petorica« posvećen je Zsigmondyju, Lammeru, Pfannlu, Meyeru i Kugiju.

Važan sadržaj planinarstva je odgovornost. Ona je pobudila osnivanje Odборa za spasavanje (1898.) koji se je kasnije razvio u Gorsku službu spasavanja (Bergrettungsdienst).

Članak pod naslovom »Muškarac i žena« odaje u dva navrata priznanje našim alpinistkinjama. »Sigurno postoji žene, koje su dorasle i najtežim mjestima u stjeni, te mogu stupiti na čelo naveza.« Jednoj od njih postavio je Irving trajan spomenik u odličnom, no ipak nešto ironičnom prikazu prvog prolaza sjeveroistočnom stijenom Škrlatice (Irving: »Werden und Wandlungen«). I dalje: »Jedna od sjajnih penjača, koja je pred kratko vrijeme umrla, bila je M. M. Debelakova, koja je sa Edom Deržajem aktivno planinarila naročito u Julijskim Alpama.«

Poginulim drugovima iz kluba odaje se pažnja na drugom mjestu. U dva svjetska rata poginula su 64 člana, dok je u planinskim nesrećama stradal 119 članova. Taj broj je velik, jer je ŠAK obuhvatio većinu kvalitetnih alpinista Austrije, kao i drugih zemalja. Treba još napomenuti, da je Kugyju dana dostojna počast u tom izričito alpinističkom klubu time, što su ga proglašili počasnim članom (1929. god.).

Ukupno uvezši, u brošuri je sažeto prikazana sva djelatnost tog kluba, što bi ustvari značilo i dobar dio svjetske alpinističke djelatnosti, a mi im na tom 75-godišnjem plodonosnom planinarskom radu od srca čestitamo!

M. Z.

V I J E S T I

Najmlađi planinari Hrašćine na Medvednici

Mali planinari iz Hrašćine na Sljemenu pod piramidom

U lipnju prošle godine boravio je podmladak Planinarskog društva »Hrašćina« dva dana na Medvednici, kao gost Planinarskog saveza Hrvatske. Male planinare prevezao je kamion PSH na Sljeme, gdje su najprije posjetili planinarsku kuću P D »Zagreb«. U ovoj su kući bili primljeni veoma susretljivo, tako da su se u njoj ugodno osjećali.

Nakon kraćeg odmora svi su se popeli na piramidu, odakle im se pred očima pružio prostran i jasan vidik na bližu i dalju okolicu. Vidik je bio izvanredno čist, jer je dan prije ovdje bjesnila oluja. Mali planinari Hrašćine nisu međutim bili sasvim zadovoljni pogledom, jer su im krošnje stabala na vrhu Sljemena zaklanjale pogled na Ivančicu. Putem prema zapadu razgledali su Tomislavov dom, a zatim se uputili do planinarskog doma P D »Grafičar«. Nakon kraćeg zadržavanja i odmora u ovom domu kre-nuli su natrag preko Malog Sljemena i odjednom, kroz šumski prosjek, ugledali Ivančicu planinu. Ovo je pojačalo njihovo veselje, koje je uz prepričavanje

doživljaja sa Medvednicom potrajalo du-go, a na pitanje, kuda bi opet htjeli na izlet odgovarali su: »Na Medvednicu.«

Ovim se također podmladak P D »Hrašćina« zahvaljuje Planinarskom savezu Hrvatske na gostoprimgstvu.

P.

NAŠI ALPINISTI U ZILLERTALSKIM ALPAMA

Ekipa od četiri člana Alpinističkog odsjeka P D Zagreba bili su u mjesecu kolovozu prošle godine na četrnaestdnevnoj turu u Zillertalskim Alpama.

Tom prilikom izvedene su ture na Gr. Löffler (3378 m), Floitenspitze (3153 m), Schwarzenstein (3368 m), Mörchner (3283 m), Gr. Mösele (3478 m), Schönblick (3135 m) i Hochfeiler (3510 m).

Navez Židan i Krazsnay izveli su osim toga penjačku turu na Rossrücken, dok su ostali bili na Gr. Mösele.

Na povratak su ing. Zergollern i Magdalenić izveli uspon na Grossglockner po mečavi.

B.

IZLOŽBA STANICE GORSKE SLUŽBE SPASAVANJA PLANINARSKOG DRU- ŠTVA ZAGREB

Planinarsko društvo »Zagreb« otvorilo je 9. studenoga prošle godine izložbu o radu i djelatnosti Gorske službe spasavanja. Svrha je izložbe bila da upozna javnost o zadacima i svrši ove organizacije, te osim toga da posluži u borbi za sprečavanje nesreća u planinama.

Poznato je da se kod svake djelatnosti, kod koje se teži fizičkom odgoju i razvitu, mogu desiti nezgode i nesreće, pa tako i planinari dolaze u priliku da dožive nezgodu ili nesreću u planini.

Planina pruža svojim posjetiocima mnogostrukе koristi i užitke, no ona u sebi sadrži i niz objektivnih opasnosti, koje u izvjesnim prilikama dovode do nesreća, koje se praktički ne mogu izbjegći. Pored toga, osobni odnos planinara, skijaša i turiste, prema planinama, uzrokuje česte nesreće subjektivne prirode. Na planinarskoj i sportskoj organizaciji je zadatak da odgaja i stručno osposobljava svoje članove, kako bi njihov odnos prema gorama bio pravilan i kako bi se nesreće subjektivne prirode sveli na minimum.

Statistike posljednjih godina govore o tome, da se broj nesreća u planinama stalno penje. U poslijeratnim godinama taj se broj i u našoj zemlji povećao. Velika većina tih nesreća otpada na planine NR Slovenije, u kojima se snažno razvio alpinizam, visokogorsko i zimsko planinarenje, te se razmjerno velikom broju učesnika povećao i broj nesreća.

U NR Sloveniji, postoji organizirana i aktivna Gorska služba spasavanja već 40 godina, koja uz obilnu pomoć zajednice uspješno obavlja svoj teški zadatak.

Iako je planinarska organizacija u našoj Republici za punih 20 godina starija, no po svojim razvojnim oblicima drugaćija, planinarski pokret u Hrvatskoj razvijao se tako, da nije tražio znatnih žrtava, pa zbog toga nije bilo u prošlosti prijeke potrebe za osnivanjem Gorske službe spasavanja.

Učestale nesreće u NR Hrvatskoj, kao i povećan broj unesrećenja članova naših planinarskih organizacija izvan teritorija NR Hrvatske, zahtijevao je da se pitanju sprečavanja nesreća i pomaganju kod samih nesreća posveti veća pažnja. Zbog toga je Planinarsko društvo »Zagreb« osnovalo u jesen 1952. godine Stanicu Gorske službe spasavanja. Taj je čin predstavljao prekretnicu u vodenju brige oko postradalih u planinama. Već

ranije je bilo korisnih nastojanja ove vrste, no ta su bila samo formalne prirode, sve do izbora novog referenta za GSS na prošlom plenumu PSH i do osnutka ove stanice. Planinarski savez Hrvatske, počeo je zatim organizirati Gorsku službu spasavanja (GSS) na oсталom teritoriju NR Hrvatske.

Problem nesreća u planini postao je naročito aktuelan za zagrebačku planinarsku društva i Skijaški savez Hrvatske. Za vrijeme zimske skijaške sezone, veliki broj ljudi odlazi na zasnježenu Medvednicu, koja tim danima postaje mjesto odmora, veselja a u isto vrijeme najveće zagrebačko vježbaliste. U istom razdoblju na Medvednici se prireduju i mnoga skijaška natjecanja, te je ona u to vrijeme i borilište, na kome se okušaju često i momčadi s međunarodnom reputacijom. Ovako bujan zimski život na Medvednici, nužno nameće sa sobom i mogućnost ozljeda i nesreća.

Brizi oko ove vrste nesreća, posvetila je Stanica Gorske službe spasavanja PD »Zagreb«, najveću pažnju, tako da je u protekloj zimskoj sezoni, organizirano, stručno i uspješno pružala pomoći i vršila transport do redovitih prevoznih sredstava.

Kako je rad GSS bio malo poznat, služba je nailazila kod obavljanja svojih zadataka na niz teškoća, a i nerazumijevanja, osobito kod onih, koji bi tu organizaciju trebali pomagati.

Ova izložba GSS imala je također zadatak, da upozna svojim radom sve one, kojima je stalo i do čuvanja prirodnih ljepota i znamenitosti, jer Gorska služba spasavanja pored svog primarnog zadatka, pružanje pomoći unesrećenima u planinama mora štititi i čuvati od oštećenja i nakaženja gorsku prirodu, njene rijetkosti i objekte u planinama.

No ima jedna stvar koju ni izložba ni bilo kakav opis ne može prikazati. To je ono silno i nesebično zalaganje i požrtvovnost, kojom gorski spasavaoci pristupaju dobrotljnom izvršavanju zadataka. Samo jako razvijeno drugarstvo i visoka planinarska svijest u stanju su da rukovode i obavljaju ovakvim akcijama.

I prije osnivanja GSS planinari su sami pružali pomoći i vršili spasavanja s improviziranim pomagalima i na način koji su im prilike pomagale. Zrelost naše planinarske organizacije i stupanj njenog sadanjeg razvoja zahtijevaju, da spasavanje u gorama konačno poprimi stručan i pravi oblik.

Ismet Baljić

Otvorenje planinarskog doma na Susedgradu

Dom P. D. »Susedgrad«

Foto: Vilim Strašek

Planinarsko društvo »Susedgrad« u Podsusedu osnovano je pred 4 godine, najprije kao planinarska grupa sindikalne podružnice tvornice »Sloboda«, vezana za Planinarsko društvo »Zagreb«. Društvo se ubrzo afirmiralo među stacioništvo Podsuseda i okoline, ali posred svega zalaganja odbora nije se moglo sistematski izvršavati planinarske zadatke, jer nije bilo stalnih i pogodnih društvenih prostorija. Tek 1952. god. na jednom zboru birača zaključeno je da NO općine Podsused kuću bivše lugarnice na Starom gradu preda planinarama za njihove društvene potrebe, a planinari se obavezuju da čuvaju i njeguju park-šumu oko Starog grada. NO općine Podsused odmah je i prihvatio taj zaključak, ali je trebalo iseliti tadaće stanare, t. j. naći im odgovarajući stan. Kada je konacno i to bilo svršeno trebalo je osigurati sredstva za uređenje te dosta zapuštene kuće, kako bi odgovarala potrebama društvenih prostorija, odnosno doma.

Društvena sredstva bila su veoma skromna, no tu je pokazao susretljivost NO općine odobriviši prvi kredit od Din 70.000, a tvornica cementa »Sloboda« dala je prvih 1000 kg cementa. Kada je bio u rukama najnužniji građevinski materijal

i gotov nacrt za uređenje zgrade, novi Upravni odbor odmah poslje održane glavne godišnje skupštine postavio je pred članstvo kao prvi zadatak izgradnju doma na Starom gradu. »Sve snage za izgradnju doma bila je parola, koja se je stalno propagirala među članstvom. I zaista se je pokazalo da je ta parola imala sve jaču mobilizatorsku snagu, jer se počelo prikupljati članstvo koje se je u onom periodu (seljenja) iz jedne prostore u drugu bilo gotovo rasulo. I tako su u prvoj polovici travnja 1953 počeli radovi. Brzo je uočeno da će odobreni kredit biti premalen, ako se želi podići objekt, koji upravo odgovara na takvom mjestu.

Apel učinjen od društva nije ostao bez odziva, pa je NO općine odobrio daljnje mnogo veće kredite, a tvornica »Sloboda« daljnjih 1000 kg cementa. To su učinili i zato, jer su shvatili veliku turističku i planinarsku vrijednost ovakvog objekta za samo mjesto Podsused.

Da bi dom bio stilski prilagođen okolini, društvo se obratilo za stručno mišljenje Konzervatorskom zavodu Hrvatske, jer ruševine bivšeg Tahijevog grada i cijela park-šuma spadaju pod zaštitu zakona o čuvanju historijskih spomenika.

Prema uputstvima dobivenim od Konzervatorskog zavoda, drugarica ing. Neda Car vršila je nadzor nad gradnjom doma. Tako je pored sredstava osigurano i stručno rukovodstvo.

Radi populariziranja doma održana je na Starom gradu Prvomajska proslava, pa su se tom prilikom brojni posjetioc mogli uvjeriti kako dom leži na zgodnom mjestu, odakle se pružaju vrlo lijepi viđici na Savsku ravnicu, Samoborsko gorje sa Plješivicom, Gorjance i na učće Krapine.

U toku gradnje koja se odvijala cijelo ljetno, dom je dobio potpuno novi izgled. Priličan broj članova dao je dosta dobrovoljnih sati, pomažući majstorima pri gradnji, ili uređujući okolicu. Nekoji su se pri tome neobično istakli svojom požrtvovnošću.

Konačno je 11. X. 1953. obavljeno otvorenje doma. Upravni odbor društva želio je da tome dade što svečaniji karakter. Zato su bili pozvani predstavnici narodne vlasti, Saveza komunista, SSRN-a, svih mjesnih društava, kolektiv tvornice cementa i susjedna planinarska društva. Posebno je pozvan Planinarski savez Hrvatske, a radi manifestacije ideje bratstva i jedinstva također najbliža slovenska planinarska društva iz Brežica i Krškog.

O otvorenju doma obaviještena je i Planinarska zveza Slovenije.

Na svečanoj sjednici kojoj je prisustvovao od PSH drug Mlađ, od NO općine drug Bengez, i ostali pozvani predstavnici, održani su vrlo sadržajni govorovi koji su upravo odisali žarkim rodoljubljem. Pošto je ova priredba pala nakon famozne odluke Anglo-američke vojne uprave u pitanju Trsta i zone A, to je i u govorima spontano došlo do izraza negodovanje protiv navede odluke i čvrsta odlučnost da branimo svoje. Tako se svečana sjednica pretvorila u burni protestni miting. Kada su pozdravljeni braća Slovenci iz Krškog, i dok su oni govorili nastale su vatrenе ovacije bratstva i jedinstva. Zaista teško je reći koji je od govornika bio iskreniji i neposredni i koji je sugestivnije djelovao. Svi su prisutni imali osjećaj, da su proživjeli nešto lijepo, plemenito i užvišeno.

Na svečanoj sjednici podijeljena su priznanja, ukušne spomen-plakete sa rulolistom, svima koji su pokazali posebne zasluge za gradnju doma. Svečanost je završena zakuskom, a poslijе podne nastavila se u domu i oko njega planinarska zabava.

Planinarski dom na Susedgradu ne leži doduše visoko, niti treba do njega sati-

ma pješačiti, ali on će ipak, ležeći na zapadnim obroncima Medvednice, održati svoju ulogu kao planinarski dom.

Planinari grada Zagreba kao i okolice imat će u tom domu polaznu bazu za Kamene Svatove-Glavicu ili obratno povrtni punkt sa tog pravca. Preko samog doma vodi vrlo dobra markacija prema Kamenim Svatovima. U svakoj vrijeme nači će u tom domu svaki planinar okreći u razonode, a nedjeljama i potpunu opskrbu. Do godine pristupit će se do gradnji dva skupnih ležišta, ako to budu ikako prilike dozvoljavale.

Domaći planinari već su sada osjetili mnoge prednosti, koje će im dozvoliti daljnje proširenje rada. Još u toku ljeta prilikom članskih sastanaka prikazivani su razni filmovi na terasi ispred doma, a sada se nastavlja sa stručnim predavanjima uz diapositive i okupljanjem pionira i omladine. Postoji već jaka pionirska grupa a osnovana je i skijaška sekcija, koja će uz pomoć Skijaškog Saveza organizirati skijaške tečajeve za početnike i naprednije. Sigurno je da će naše društvo imati neocjenjivih koristi od tog doma.

Prof. Borivoj Vuksan
Podsused

IZ KOMISIJE ZA ALPINIZAM PSH

Komisija za alpinizam proživiljavala je 1953. godine priličnu krizu. Izabrani referent za alpinizam drug Stjepan Žulić zahvalio se na toj dužnosti u mjesecu lipnju zbog preuzimanja nove dužnosti u Savezu. Na sastanku alpinista i alpinistickog pripravnika izabran je za novog referenta drug Bruno Zergollern, no kako je bio previše zaposlen, to se i on zahvalio na toj dužnosti u mjesecu kolovozu. Kroz dva daljnja mjeseca ova komisija nije imala referenta. Tek je u listopadu, na inicijativu Izvršnog odbora Planinarskog saveza Hrvatske, sazvan plenarni sastanak svih alpinista i pripravnika zagrebačkih društava, na kojem je izabran za referenta drug Stjepan Brlečić.

Uskoro nakon preuzimanja dužnosti sazvao je novi referent ponovno sastanak svih alpinista i pripravnika Zagreba, na kojem su izabrani ostali članovi komisije. Osim toga je na ovom sastanku zaključeno, da će komisija imati operativne članove i administrativne.

Operativni članovi komisije su svi pročelnici alpinističkih odsjeka.

Od mjeseca listopada održala je komisija tri sjednice, a sa članstvom alpinističkih odsjeka održana su dva sastanka. Na tim su sastancima riješena razna pitanja, kao pitanje kriterija za od-

lazak alpinista na savezni trening, radi odlaska u inozemstvo, zatim pitanje rokova za polaganje alpinističkih i pripravničkih ispita. Osim toga je izrađen plan tečajeva i finansijski plan za 1954 godinu.

Na prvom sastanku članova prihvaćen je prijedlog za održavanje redovitih mjesecnih sastanaka alpinista i pripravnika svih alpinističkih odsjeka zagrebačkih društava i to u organizaciji pojedinih alp. odsjeka. Tako je prvi takav sastanak organizirao alpinistički odsjek PD »Zagreb«, na kojem je jedan član tog odsjeka održao predavanje sa dijapositivima.

U budućem radu komisija ima zadatak, da razradi alpinistička pravila, kako bi se mogli izvršiti ispravci na godišnjoj skupštini P S H. B. S.

PLANINARSKI DOM NA STRAHINJČICI

Planinari Krapine nastoje da, prema svojim mogućnostima, urede svoj planinarski dom na Strahinjčici. Tako su ove godine izveli elektrifikaciju doma, a u toj akciji pomogli su ih materijalno Planinarski savez Hrvatske, Narodni odbor kotara Krapine, Kotarska šumarija, Krapinska tekstilna industrija i Zabočka industrija vunenih tkanina. Na postavljanju voda pomogli su dobrovoljnim radom radnici i namještenici »Elektre« u Zaboku.

Planinarski dom na Strahinjčici zatvoren je od 1. XI. do 1. III. Upozoravaju se planinari, da mogu i u tom razdoblju posjetiti dom, samo moraju svoj dolazak najaviti 5 dana ranije. S.

Boravak majora Charlesa Wyliea u Zagrebu

Major Charles Wylie na zagrebačkom aerodromu

Foto: D. Mlač

Planinarski savez Jugoslavije organizao je početkom mjeseca prosinca prošle godine posjet majora Charlesa Wyliea Jugoslaviji.

Major Wylie bio je organizacioni tajnik britanske ekspedicije, koja je osvojila vrh Mount Everesta, a on sam popeo se

do logora IX (8.500 m), učestvujući tako aktivno u radu ekipa, koje su pomagale zadnju navalu na vrh. Major Wylie je aktivni oficir jedne britanske Gurkha-jedinice i vrlo dobro govori nepalskim jezikom, što mu je mnogo pomagalo kod organizacije transporta ekspedicije.

U srijedu, 2. prosinca 1953. dočekali su ga na zagrebačkom aerodromu predstavnici Planinarskog saveza Hrvatske, zaželjevši mu dobrodošlicu i ugodan borač u Zagrebu i Jugoslaviju.

Kako je za prvu večer bilo predviđeno predavanje u Ljubljani, to je predavač

do samog vrha, kao i pogled sa vrha Everesta na sve strane.

Iz predavanja se moglo zaključiti, da je velik uspjeh ove ekspedicije bio rezultat izvanredne organizacije kojom je rukovodio pukovnik (sada general) Hunt, kao i velike upornosti članova ekspedi-

Britanska ekspedicija na Everest 1953:

U donjem redu: Alfred Gregory, George Lowe, šef ekspedicije pukovnik John Hunt, Tensing Norkay, org. tajnik ekspedicije major Charles Wylie. — U sredini: George Band, Dr. Michael Ward, Edmund Hillary, Tom Bourdillon, Michael Westmacott. U gornjem redu: Thomas Stobert, Dr. Griffith Pugh, Wilfrid Noyce i Charles Evans.

bio prevezen tamo automobilom, a sutradan se istim kolima vratio u Zagreb. U salonu hotela Palace dočekali su ga zagrebački alpinisti, s kojima se zadržao u duljem razgovoru, opisujući im posebne zanimljivosti sa ove ekspedicije.

Navečer je u prepunoj velikoj dvorani Radničkog doma Ch. Wylie održao predavanje, koje je popratio sa preko stotinu diapozitiva u bojama. Između ostalog, pokazao je snimke sa detaljima sve

cije i požrtvovnosti Šerpâ. U nekoliko navrata pokazao je pobjednike najvišeg vrha svijeta Tensinga i Hillaryja.

Nakon predavanja priredio je generalni konzul britanskog konzulata u Zagrebu gospodin Marchant u čast gosta hladni buffet u svom stanu u Jurjevskoj ulici.

Iz Zagreba major Wylie oputovao je u Beograd, da zatim održi predavanja u Sarajevu i Skoplju.

R.

VIJESTI IZ SVIJETA

Amerikanska ekspedicija, koja je prošle godine pokušala osvojiti vrh K 2 (8670 m) vratila se bez uspjeha, zbog veoma nepovoljnih vremenskih uslova. Prilikom silaza u logor VII poginuo je član ekspedicije A. K. Gilkey.

Ni Japanci nisu uspjeli svojom Manaslu-ekspedicijom u Himalaji. Oni su se moralni vratiti nakon što su postigli visinu od 7750 metara.

Indijski alpinista P. W. Nikore popeo se sâm na vrh Panh Huli (6904 m) u Garhwal-Himalaji.

Članovi Akademskog Alpinističkog Kluba iz Münchena (März, Steinmetz i Wellenkamp) postigli su prošle godine lijep uspjeh u Andama Kordiljera. Oni su se 24. srpnja popeli na vrh Ausangate (6380), 2. kolovoza svladali teški Colque Cruz (6111 m), a 4. kolovoza ledenu piramidu Huayana-Ausangate (preko 6000 m). Za vrijeme silaza uhvatila ih je noć, a nisu mogli 'nigdje pronaći mjesta za podizanje bivaka. Velika hladnoća prisilila ih je na spuštanje po mjesecini. Za vrijeme silaza morali su se više puta spuštati užetom dugačkim 90 metara. Do zadnjeg visinskog logora imali su 1300 metara spuštanja i 400 metara uspona. Oko 2 sata poslije ponoći ipak su svi sretno stigli do šatora.

Zanimljivo je, da je u toj ekspediciji, u početku, učestovao glasoviti austrijski

alpinista Heinrich Harrer, osvajač sjeverne stijene Eigera. On je godine 1939. učestovao u njemačkoj ekspediciji na Nanga Parbat, ali je izbjegnjem rata bio interniran u Indiji. Iz Indije je uspio pobjeći i nakon 2 godine stigao je u prijestolnicu Tibeta, gdje je ostao sve do nekoliko godina poslije rata, kao savjetnik Dalaj Lame. Iz Tibeta se vratio u Austriju, u Graz, kamo je uspio donijeti veoma bogatu i vrijednu zbirku fotografija.

Harrer se sa ovom ekspedicijom popeo na Ausangate, a zatim je nastavio put po vlastitom planu. Momentalno se nalazi u južno-peruanskoj prašumi, gdje sa jednim misionarom proučava prilike tamošnjih Indijanaca.

Jedna njemačka ekspedicija sprema se ove godine u Karakorum Himalaju pod vodstvom alpiniste Reubitscha.

Voda britanske ekspedicije koja je osvojila Mt. Everest, general Hunt, spremi novu ekspediciju na Kančindzongu (8603 m), treći vrh svijeta, a predlaže također jednu znanstvenu ekspediciju koja bi trebala pronaći »snježnog čovjeka«.

Tensing Norkey želi da se sada popne na K 2, jer na Mount Everest ne bi više htioći.

S. R.

